

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Teele Kravtšenko

**ELVA VALLA EELKOOLIEALISTE LASTE
LAPSEVANEMATE HEAOLU NING
HOIAKUD VANEMAHARIDUSE SUHTES**

Lõputöö

Juhendaja: Anne Rähn, MA

Pärnu 2024

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Anne Rähn

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Teele Kravtšenko

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade perede heaolust ja vanemlust toetavatest teenustest	6
1.1. Perede heaolu ja sellega seotud väljakutsed	6
1.2. Ennetustöö vajalikkus ja vanemaharidus Põhjamaades ning Eestis	9
1.3. Vanemlust toetavad ja ennetavad teenused	12
2. Uuring heaolust ja vanemlusest Elva valla eelkooliealiste laste lapsevanemate seas	15
2.1. Ülevaade perede toetamise võimalustest Elva vallas	15
2.2. Uuringu meetoodika ja valimi kirjeldus	16
2.3. Uuringu tulemused	19
2.4. Järeldused ja ettepanekud	30
Kokkuvõte	35
Viidatud allikad	37
Lisad	43
Lisa 1. Ankeetküsitlus Elva valla eelkooliealiste laste vanematele	43
Lisa 2. Lapsevanemate poolt aasta jooksul kasutatud meetodid olukorras, kus laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu vanem soovib.	53
Summary	54

SISSEJUHATUS

Rahvusvaheliselt tunnustatud teadusuuringutes on erinevate riikide praktika põhjal tõendatud, et hästi suunatud sekkumised laste varajaste käitumisprobleemide ennetamiseks, leevendamiseks ja lahendamiseks on üldiselt tõhusamad ja ühiskonnale odavamad kui tegelemine hilisemate tagajärgedega nagu õpingute katkestamine, töötus, terviseprobleemid ja kuritegevus (Civitta, 2016, lk 5).

Järjest rohkem peab ühiskond liikuma sinna suunda, kus enam ei eeldata, et lapsevanemaks saades on neil olemas laste kasvatamiseks vajalikud teadmised ja oskused ning vajadusel abi küsimisest peab saama vanemluse loomulik osa. 2018. aastal läbi viidud lapse õiguste ja vanemluse uuringust (Anniste *et al.*, 2018, lk 5) selgub, et 51% lapsevanematest on aasta jooksul tundnud, et nad vajaksid nõu või abi, kuid ei tea kuhu abi saamiseks pöörduda. Samuti peab siiani 42% Eesti lapsevanemaid lapse kehalist karistamist teatud situatsioonis vajalikuks või aktsepteeritavaks kasvatusmeetodiks.

Väga selgelt joonistub välja, et Eesti riigi panus teenuste arendamisse võrreldes teiste Euroopa riikidega on palju väiksem. Senisest enam vajavad arendamist ja tähelepanu nii ennetus kui ka suurema abivajadusega lastele ja peredele mõeldud teenused ja tugimeetmed. Puudus on vanemaharidusest ning eri vanuses lapsevanemate toimetuleku toetamisest. (Sotsiaalministeerium, 2023b, lk 7–8) Seda kinnitas ka Trummal (2022, lk 11-12) ning tõi samuti peamiste murekohtadena välja vajaduse muuta baashoiakuid ja normaliseerida vanemaharidust ning muuta see kättesaadavaks. Ta lisas, et hoidmaks ära probleeme aastate pärast tuleks keskenduda ennetustööle, ning tõdes, et arusaam selle vajalikkusest ei ole veel paljudele mõistetav.

Käesoleva lõputöö uurimisprobleemiks on vähene ennetustöö ja vanemahariduse pakkumine, toetamaks lastega perede toimetulekut ning vanemlikke oskusi.

Lõputöö eesmärk on välja selgitada Elva valla eelkooliealiste laste lapsevanemate hinnang oma pere heaolule ja vanemlikele oskustele ning vajadusel teha ettepanekuid Elva vallavalitsuse sotsiaal- ja terviseosakonnale vanemlust toetavate teenuste planeerimisel.

Tulenevalt töö eesmärgist on uurimisküsimusteks:

1. Milliseks hindavad lapsevanemad oma vanemlike oskusi ja pere heaolu?
2. Millised on vanemlusega seotud väljakutsed?
3. Millised on lapsevanemate vajadused ja ootused vanemlust toetavatele teenustele?

Käesolev töö koosneb kahest osast, millest esimene on teoreetiline ning teine empiiriline osa. Esimeses peatükis käsitletakse pere heaolu ja sellega seotud väljakutseid nii indiviidi kui ka ühiskonna tasandil. Samuti antakse ülevaade ennetustöö mõjust ja olulisusest ning vanemahariduse pakkumisest tuginedes nii Eesti kui välismaa praktikale. Kirjandusallikate leidmiseks kasutati peamiselt elektroonilisi andmebaase EBSCO, ESTER, Google Scholar, ScienceDirect. Töö teises peatükis annab autor ülevaate lapsevanemate toetusvõimalustest Elva vallas. Samuti tutvustatakse uuringu meetodikat, valimi koostamist ja uuringu läbiviimist Elva valla eelkooliealiste lapsevanemate seas. Viimasena antakse ülevaade uuringu tulemustest ning nende põhjal tehtud järeldustest.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE PEREDE HEAOLUST JA VANEMLUST TOETAVATEST TEENUSTEST

1.1. Perede heaolu ja sellega seotud väljakutsed

Heaolu on lai mõiste ning selle tähendus võib olla iga inimese puhul erinev. Lihtsustatult saab öelda, et heaolu näitab, kuidas läheb inimestel igapäevaselt nii üksikisiku, kogukonna kui ka riigi tasandil. Heaolu tagab inimesele materiaalse, sotsiaalse ja kultuuriliste kindlustunde, mille abil on võimalik oma soove realiseerida (Keskkonnaministeerium, 2005, lk 17). Heaolu uurimisel domineerivad peamiselt objektiivne ja subjektiivne lähenemine. Objektiivse lähenemise puhul määratletakse heaolu väljastpoolt vaadatuna materiaalsete näitajate kaudu. Subjektiivse lähenemise puhul uuritakse inimeste enda hinnanguid oma elule. (Western & Tomaszewski, 2016, lk 1) Seejuures selgub uuringutest, et inimesed väärtustavad oma perekonna heaolu kõrgemalt kui enda isiklikku heaolu (Krys *et al.*, 2019, lk 3340).

Lastekaitseadus sätestab: „Lapse heaolu on lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud“ (Lastekaitseadus, 2014, § 4). Ryff (1989, lk 1069) poolt kirjeldatud healuteooria kohaselt iseloomustab indiviidi heaolu (ingl *well-being*) kuus komponenti, milleks on positiivsed suhted kaaslastega, autonoomia, meisterlikkus, eneseaktsepteerimine, eesmärgipärasus ning isiklik kasv ja areng. Nii lastekaitseaduses välja toodud heaolu näitajad kui ka Ryff kuus komponenti on olulised elukaare üleselt.

Aastal 2021 osales koos Eestiga 21 riiki healuteemalises uuringus, millest selgus, et võrreldes teiste osalenud riikidega on Eesti inimeste positiivsed suhted oma pereliikmetega halvemas seisus. Võrdluses teiste Euroopa riikidega on Eesti täiskasvanutel vähem inimesi kellelt vajadusel tuge ja nõu saada. (Ruggeri *et al.*, 2020,

lk 6) Eesti inimarengu aruande 2023 üks põhisõnumeid ütleb, et pereliikmete vaimse tervise ja heaolu koha pealt on kõige olulisemad nende omavahelised suhted ning lisab, et peredele on vaja mitteformaalset ja formaalset tugivõrgustikku, mis aitaks neile tagada vaimset heaolu toetavate ennetus- ja sekkumisviiside kättesaadavuse. (Abuladze *et al.*, 2023, lk 173)

Rõõmu oma laste ja pereelu üle tunneb valdav enamik, kuid vajadust aeg-ajalt saada rohkem aega iseendale, tunnevad pea pooled vanemad. Samuti on leitud, et 43% lapsevanematest on stressis või masenduses, tuge või abi vajab 30% ning 16% käib lapsevanemaks olemise roll üle jõu. Selgub, et naised tunnevad võrreldes meestega oluliselt sagedamini nii vanemlusest tulenevat stressi kui ka rõõmu oma laste üle. (Anniste *et al.*, 2018, lk 6) Griffel (2021, lk 3) leidis, et keskmiselt 10% isadest kogeb partneri raseduse ajal või sünnitusjärgsel perioodil depressiooni. Peamiselt võib see olla mõjutatud soorolliga seotud stigmadest, vähestest raseduse ja sünnitusega seotud teadmistest ning liiga idealistlikust ootusest vanemarollile. Isaks saamisega kaasnev depressioon võib mõjutada laiemalt kogu perekonda. Läbi vanemluse saab mõjutatud lapse areng ning samuti omavahelise paarisuhte kvaliteet, mille tagajärjeks võib olla pere lagunemine.

Lisaks võib peresuhteid halvendada ka vanema/vanemate töömigratsioon. Need lapsed, kelle vanemad töötavad kodu lähedal on tuleviku osas positiivsemad kuna kogevad kodus rohkem hoolimist, toetust ja turvalisust. Lastel, kelle vanemad töötavad teises Eesti piirkonna või välismaal, on väiksemad ootused oma tuleviku suhtes ning võivad tunda segadust ja ähmasust edasise osas. (Soo & Kutsar, 2020, lk 30)

Anniste jt (2018, lk 6) on välja toonud, et lastevanematelt eeldatakse teadlikkust ja oskusi last kasvatada ning mehed tunnevad rohkem kui naised, et lapse kasvatamisega seotud probleemidega peab oskama ise toime tulla. Kõige rohkem vajavad abi ja nõu noored emad konfliktide lahendamise, jonniva lapse rahustamise ja laste internetiohutuse osas. Selgus, et naised tunnevad oluliselt sagedamini abi küsimise vajadust kui mehed.

Vanemate rahulolu ja enesetõhususega seotud uuringus leiti, et nende vanemate lastel, kes tunnetavad suuremat rahulolu ja on enesetõhusamad, esineb vähem käitumisraskusi. Samuti selgus, et iga neljas laps on oma elu jooksul käinud vaimse tervise spetsialisti

vastuvõtul ning 5,8% lastest on diagnoositud mingi häire. Nende laste vanemate enesetõhusus ja rahulolu vanema rolliga oli madalam ja laste probleemne käitumine kõrgem. Mida paremaks hindas lapsevanem oma lapse tervist, seda kõrgemad olid ka vanemliku kompetentsi näitajad. (Trummal, 2017, lk 57–62)

Kõige levinumaks distsiplineerimise viisiks on lapse julgustamine õigesti käituma, väga levinud on ka selgitamine, keelamine, pahandamine ja reeglite meelde tuletamine. Samas kasutab viiendik Eesti lapsevanemaid siiani füüsilist karistamist. Aasta jooksul on oma lapsi tutistanud 18% ning rihma, vitsa või laksu andnud 14% vanematest. Füüsilise karistamisega on ähvardanud kolmandik (33%) lapsevanematest. Suur roll sellise käitumise soodustamisel on ühiskondlikel hoiakutel, 42% täiskasvanutest ja 28% lastest peab füüsilist karistamist mõningates olukordades põhjendatuks. Kõige vähem sekkutakse olukordades, kus last alandab või füüsiliselt karistab tema enda vanem. Seda ilmestab hoiak, mille kohaselt 29% täiskasvanutest arvab, et see kuidas lapsevanem oma last kohtleb, on tema enda asi. (Anniste *et al.*, 2018, lk 5-6)

Kehalisel karistamisel on äärmiselt negatiivne mõju lapsele, põhjustades erinevaid vaimse tervise probleeme (duRivage *et al.*, 2015, lk 1). Aastal 2016 keelustasid 50 riiki, sealhulgas ka Eesti, lapse kehalise karistamise (Lansford *et al.*, 2017, lk 45). Antud muutus on aidanud probleemi vähendada, kuid isegi siis, kui füüsiline karistamine on seadusega keelatud, usuvad osad lapsevanemad, et sellise meetodi kasutamine on vajalik. Ainult keeldudest ei piisa, et muuta uskumusi ja käitumist. Vaja on samal ajal tõsta ka teadlikkust, pakkudes vanematele õppematerjale ja võimalusi alternatiivsete distsipliini võimaluste omandamiseks. (Lansford *et al.*, 2017, lk 54) Lapsevanemate koolitamine on üks enim kasutatavaid ennetus- ja sekkumisvõtteid, et ennetada ja vähendada laste väärkohtlemist ning edasist lastekaitseüsteemi kaasamist (Barth & Liggett-Creel, 2014, lk 9).

Ennetavate ja vanemlust toetavate teenuste puudulik pakkumine ning muud vajaka jäämised kajastuvad avalikus statistikas. Aastal 2023 registreeriti Lasteabis 16918 pöördumist, mida oli 5 % võrra enam, kui 2022. aastal (Lasteabi, *s. a.*). Kuigi viimasel kolmel aastal on Eestis perevägivallakuritegude arv vähenenud, registreeriti 2022. aastal 3244 perevägivallakuritegu, mis moodustas 46% kõikidest antud aasta vägivallakuritegudest. Hinnanguliselt 26% juhtumitest ehk 843 juhul olid vägivalla

otsesed või kaudsed ohvrid lapsed. (Justiitsministeerium, *s. a.*) Lisaks jääb teadmatuks, kui palju on aastas maha vaikitud juhtumeid, mis jäävadki koduseinte vahele.

Oluliselt on halvenenud ka 13–15-aastaste vaimne tervis, kellest iga viies on aasta jooksul mõelnud enesetapu peale (Sotsiaalministeerium, 2020, lk 3). Aastal 2022 tegi vanusevahemikus 10–17 aastat enesetapu 7 last, noorim neist oli kõigest 12-aastane (Statistikaamet, 2023a) ning jätkuvalt on murekohaks ka noorte tahtlik enesevigastamine (Sotsiaalministeerium, 2020, lk 15).

Aastal 2023 oli Eestis 31100 15-34aastast NEET-noort, kes ei õppinud, töötanud ega osalenud koolitusel (Statistikaamet, 2024). NEET-nooreks saamise risk on seotud erinevate teguritega, sealhulgas ka kehva perekondliku tausta ning naiste puhul varajase raseduse ja vähese toega. (Caroleo *et al.*, 2020, lk 996). Eelpool kirjutatud toetab ka Eestis läbi viidud uuring, millest selgub, et NEET- noorte puhul on enamasti tegemist erinevate negatiivsete asjaolude kokkulangevusega ning peamine neist on keeruline kodune olukord. Sageli on määravaks saanud puudulikud vanemlikud oskused oma lapse suunamisel, huvipuudus lapse vastu, vanemate omavahelised suhte probleemid ning vägivalda-, alkoholi- ja toimetulekuprobleemid. Tulenevalt sellisest keskkonnast jäävad lapsel rahuldamata baasvajadused ja suure tõenäosusega võib neil puududa usalduslik suhe toetava täiskasvanuga. (Belimann *et al.*, 2022, lk 86)

Äärmiselt oluline on panustada kõikidesse lapsevanematesse, kuid samas pöörata ka tähelepanu sihtgruppidele, kelle rahuolu on lapsevanemana madalam. Vanemate toetamine ja vanemahariduse andmine on üheks võimaluseks parandada perede ja laste heaolu, mis omakorda aitaks ennetada vaimse tervise muresid, laste enesetappude ja NEET-noorte probleemi süvenemist.

1.2. Ennetustöö vajalikkus ja vanemaharidus Põhjamaades ning Eestis

Ühiskond on viimase 50 aasta jooksul märkimisväärselt muutunud. Sugulased elavad üksteisest kaugel, väikeste lastega peredel puudub tugivõrgustik, vanavanemad käivad tööl. Kui kunagi kasvatas terve küla last, siis nüüd on tihtipeale vanemad selles olukorras üksi.

Ennetus on eesmärgistatud tegevus millegi ärahoidmiseks. Suur osa sotsiaal- ja tervisevaldkonna probleemidest on omavahel seotud ja ennetatavad. Kõige suurema mõjuga vaimse tervise probleemide ja riskikäitumise ennetamisel on töö laste ja noorte sihtgrupis. Ennetuse põhiline eesmärk on komplekselt suunata inimeste teadmisi, hoiakuid ja käitumist, lähtudes hetkel parimatest olemasolevatest praktikatest ja teadmistest. (Siseministeerium, 2021, lk 2–3)

Vaadates perekonda süsteemiteooriast lähtuvalt, on perekond üks süsteem, mille iga liikme käitumine avaldab mõju teistes pereliikmetes ja kutsub esile erinevaid reaktsioone (Hirvlaan & Kõnnusaar, 2016, lk 21). Erinevatest uuringutest on teada, et täiskasvanute heaolu ja omavahelised suhted mõjutavad peresuhteid olulisel määral (Margolis *et al.*, 2013, lk 118) ning see avaldab omakorda suurt mõju laste eluga rahulolule (Kutsar & Nahkur, 2022). Muutuse esilekutsumine vanemlusega seotud tegurites võib kaasa tuua positiivse muutumise lapse käitumises ja hetkeolukorras.

Esimesed kolm eluaastat lapse elus on kõige olulisemad, kuna just siis pannakse alus tema baasturvalisuse kujunemisele ning füüsilisele ja vaimsele arengule. Rygaard (2014, lk 15) on tabavalt öelnud: „Näib, nagu oleks kiindumus omamoodi aken, mis on sündides pärani avatud ja mis kuni kolmanda eluaastani tasahilju rohkem või vähem sulgub“. Bowlby kiindumusteooria keskne põhimõte on, et varajases lapsepõlves kogetud kiindumussuhe vanema ja lapse vahel mõjutab lapse toimetulekut ja tema tulevaseid suhteid kogu elu jooksul (Pallini *et al.*, 2014, lk 118). Samuti on tõestatud, et lastel, kellel puudub turvaline kiindumussuhe oma vanemaga on tulevikus suurem tõenäosus vägivaldseks käitumiseks (Savage, 2014, lk 164).

Esimese eluaasta lõpuks avaldunud käitumismustrid püsivad kuni kahel kolmandikul täisealiseks saamiseni ning need päranduvad edasi ühelt põlvkonnalt järgmisele (Rygaard, 2014, lk 17). Turvaline vanema ja lapse vaheline suhe aitab lapsel ennast tunda toetatuna ja turvaliselt ning õpetab teda oma emotsioone reguleerima. Peale toetuse ja läheduse kaasnevad positiivse vanemlusega selged piirid ja reeglid. Samuti õpivad lapsed, et on normaalne tunda erinevaid tundeid, kaasaarvatud viha. Uuringutes on toodud välja, et lastel, kelle vanemad on liiga karmid, kontrollivad või vastupidi liiga lubavad, esineb probleeme eneseregulatsiooniga. Läbi vanemlusprogrammide lapsevanematele

emotsioonide reguleerimisoskuse ja tehnikate õpetamine on efektiivseim viis toetamaks lapsi kasvamaks toimetulevateks täiskasvanuteks. (Morris *et al.*, 2017, lk 235–236)

Longituuduuringud näitavad, et käitumisprobleemid lapseas viitavad selgelt oluliselt suurematele tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusteenuste kasutamise seotud kuludele, samuti kõrgematele kogukuludele noorukieas ja varases täiskasvanueas (Civitta, 2016, lk 7). Eestis on vaimse tervise otsesed ja kaudsed kulud ligi 2,8% SKP-st, mis teeb 572 miljonit eurot (Sotsiaalministeerium, 2020, lk 3). Antud kulutusi ja koormat riigieelarvele on aga võimalik vähendada läbi esmatasandil rakendatud ennetustegevuste. (Bergstrøm *et al.*, 2014 lk 12)

Põhjamaad omavad sajandi pikkust vanemate toetamise kogemust. Vanemlust toetavad programmid võeti seal laialdaselt kasutusele alates 1990-ndatest aastatest. Rootsis ja Norras on kasutusel kõige rohkem vanemaid toetavaid meetmeid, vastavalt siis 23 ja 20 erinevat rakendatavat sekkumist. Need kaks riiki analüüsivad ja dokumenteerivad rakendatavate tugimeetmete mõju kõige enam. (Sundsbo, 2018a, lk 437)

Üheksakümndendatel kasutusele võetud programmid olid universaalsed, mis tähendas, et neid pakuti kõikidele vanematele, kes seda soovisid, ilma, et neil oleks mingisuguseid raskusi või ohtu selle tekkimiseks. 90-ndate lõpust hakkas Norra valitsus toetama ka mujal, kui nende enda riigis välja töötatud praktikaid. Esimesed kasutusele võetud universaalsed ennetusprogrammid olid *Circle of Security* ja „Imelised aastad“ (ingl *Incredible Years*). (Sundsbo, 2018b, lk 503)

Alles mõned aastad tagasi ei olnud Eestis ennetuse süsteemi üheselt kirjeldatud ega koordineeritud. Puudus ülevaade erinevate asutuste rollidest, panustamisest ja sekkumiste rakendamistest. Jätkuvalt oli ja on puudu ressursidest, mis takistavad ennetustegevuste jõudmist kõikide sihtrühmadeni. (Siseministeerium, 2021, lk 7) Viimasel kahel aastal on toimunud palju arenguid ning vaimse tervise ja ennetustöö teemad saavad ühiskonnas järjest rohkem tähelepanu. Aastal 2022 loodi Sotsiaalministeeriumisse vaimse tervise osakond, mille eesmärk on kujundada terviklik enesehoiu, ennetuse ja teenuste süsteem.

12. mail 2021 kiideti Riigikogus heaks Eesti riigi pikaajaline arengustrateegia „Eesti 2035“ (Vabariigi Valitsus, 2021, lk 21), milles plaanitakse välja kujundada terviklik

rahvastiku- ja perepoliitika. Laste heaolu tagamiseks soovitakse luua koostöös riigi ja kohalike omavalitsusega vanemlust toetavad ja laste väärkohtlemist ennetavad võimalused. Riiklikuks prioriteediks on: „Turvalisi, õnnelikke ja kestvaid paari- ja peresuhteid soodustava tugisüsteemi väljaarendamine, et ennetada perede lagunemist ning suurendada lapsevanemate ja laste heaolu“. (Vabariigi Valitsus, 2022, lk 5).

Eelneva põhjal võib järeldada, et riiklikul tasandil soovitakse luua muutust aastakümneid valitsenud olukorrale, kus ühtseid aluseid ja koordineerimist ennetustöös polnud. Strateegilistes tulevikuplaanides ja arengukavades on vajadus jätkusuutliku perepoliitika, ennetustöö ja vanemluse toetamise, samuti ka kogukondlike ennetus- ja peretöökeskuste järele.

1.3. Vanemlust toetavad ja ennetavad teenused

Iga inimene on riigile ja ühiskonnale väärtuslik. Eesti riigi arengus on laste- ja perepoliitikal keskne koht ning suur hulk riiklikke probleeme taandub rahva juurdekasvu ja inimvara kvaliteedile. Panustamine toetavatesse ja ennetavatesse teenustesse on poliitiline kokkulepe ja väärtus. Eestis elavate laste ja perede tänane olukord mõjutab ühiskonna olemust paarikümne aasta pärast.

Perede heaolu ja toimetuleku otseseks mõjutajaks on lastega peredele suunatud toetused ja teenused, millel on omakorda otsene mõju sündimusele ja aastate pikkusele negatiivsele loomulikule iibele (Sotsiaalministeerium, 2023a, lk 8). Toetuste ja hüvitiste olulisusele viitas ka Suurväli (2020, lk 30–31) oma uurimistöös, kuna toimetulekuprobleemid ja majanduslikult keeruline olukord mõjutab oluliselt lapsevanemaks olemist.

Välja on toodud (Sotsiaalministeerium, 2023b, lk 7), et selliseid Eestis makstavaid universaalseid rahalisi hüvesid nagu vanemahüvitist ja lasterikaste perede toetust peetakse Euroopaga võrreldes pigem eesrindlikuks. Siiski, tuginedes 2022–2023 aasta statistikale, on laste vanusegrupis 0 kuni 17 aastat suhteline vaesuse määr 16%, absoluutse vaesuse määr 4% ja ilmajätuse määr 6% (Statistikaamet, 2023b).

Ennetustööd puudutava väljakutsena saab esile tõsta, et ennetustegevuste tulemused ei ole kohe nähtavad ning tegevuste mõju võib olla keeruline mõõta. Samuti on väljakutseks

see, et erinevad osapooled küll teostavad ennetustegevusi, kuid teevad seda erinevatest põhimõtetest lähtuvalt, pigem ainult ühe valdkonna piires, ilma regulaarselt tulemusi hindamata. Veel peab tõdema, et peredele ja lastele mõeldud teenuste kättesaadavus on kohalikes omavalitsustes ebaühtlane nii mahu kui võimekuse poolest (Bergstrøm *et al.*, 2014 lk 12–14). Teenuste ebaühtlast kättesaadavust kinnitas ka Saarsen (2019, lk 75) ning lisas, et määravaks saavad elanike vajadused ja koosseis, omavalitsuse suurus, materiaalsed ja mittemateriaalsed ressursid, ruumilist paiknemist iseloomustavad näitajad ning sotsiaalvaldkonna igapäevane ja strateegiline juhtimine.

Hetkel on Eestis riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil rakendatud eelkooliealiste laste vanemate toetamiseks kahte võimalust, milleks on vanemlusprogramm „Imelised aastad“ ning kogukondlikud ennetus- ja peretöökeskused Perepesad (Ester *et al.*, 2023, lk 62–63).

Eestis hakati piloteerima tõenduspõhist vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ alates 2014. aasta sügisest (Trummal, 2016, lk 16). Vanemlusprogrammi eesmärk on parandada 16 grupikohtumise raames vanemlikke oskusi ning lapse ja vanema vahelisi suhteid, arendada lapse eneseregulatsiooni ja sotsiaalseid oskusi ning ennetada ja vähendada käitumisprobleeme. Aasta 2022 seisuga on Eestis toimunud 565 koolitust. Kokku on osalenud 5773 lapsevanemat, kellest kolmveerand olid naised ning veerand mehed. (Tervise Arengu Instituut, 2023, lk 6–7) Varasemalt läbi viidud uuringus selgus, et kõige rohkem oli osalejate hulgas 30ndates eluaastates inimesi. Koolituse katkestas 13% vanematest. Katkestanute hulgas domineerisid üksikvanemad, nooremad ning madalama haridustasemega lapsevanemad. (Trummal, 2016, lk 5)

Kaasatud on 70 kohalikku omavalitsust ja kolm laste vaimse tervise keskust. Aastatega on koolituse mahud märkimisväärselt kasvanud. Esimesel rakendamise aastal toimusid koolitused kolmes kohalikus omavalitsuses, viidi läbi 12 gruppi ning osales 119 lapsevanemat. Aastal 2022 olid arvud kasvanud siis vastavalt 56 kohalikku omavalitsust, 123 gruppi ja 1223 lapsevanemat. (Tervise Arengu Instituut, 2023, lk 6–7)

Oluline osa ennetavate teenuste rakendamisel on andmete kogumine ja analüüsimine. Antud programmi puhul rakendatakse kahte küsimustikku, milleks on tajutud vanemliku kompetentsuse küsimustik ja tugevuste ja raskuste küsimustik. (Tervise Arengu Instituut, 2023, lk 8). Tajutud vanemliku kompetentsuse küsimustik (Johnston & Mash, 1989)

võimaldab vanematel endil hinnata oma rahulolu ning enesetõhusust. Tulemustest selgub, et peale „Imelised aastad“ koolitust suurenes lapsevanemate rahulolu, motivatsioon ja suutlikkus oma vanemlikku rolli täita (Tervise Arengu Instituut, 2023, lk 16). Veel kogutakse andmeid läbi tugevuste ja raskuste küsimustiku (Goodman, 2001, lk 1337), mida täites vastab lapsevanem 25-le lapse käitumise kohta käivale väitele. Tulemustest selgub, et peale koolituse läbimist vähenesid laste erinevate käitumisega (jonn, viha jmt) seotud raskused ja suurenes prosotsiaalsus (Tervise Arengu Instituut, 2023, lk 16).

Teiseks võimaluseks toetust ja nõu saada on kogukondlikud ennetus- ja peretöökeskused Perepesad. Tegemist on eraalgatuslikult Eestis välja töötatud mudeliga, mille eesmärk on ennetada laste arenguga kaasnevaid riske ja vaimse tervise probleeme. Projekti piloteeriti aastatel 2019–2021 ning tänaseks on Eestis loodud viis Perepesa, Põltsamaal, Türil, Viljandis, Elvas ja Tartus. (Ester *et al.*, 2023, lk 63)

Mudel on ülesse ehitatud kolmepoolsele koostööle – riik, kohalik omavalitsus ja erasektor ning on kooskõlas riiklike arengusuundadega. Perepesa töö põhineb neljal alustalal, milleks on universaalne ennetus, ühe ukse põhimõte, teadus- ja tõenduspõhised sekkumised ning valdkonnaülene koostöö. Lapsevanematele pakutakse erinevaid toetavaid teenuseid nagu koolitus-juturingid, psühholoogiline nõustamine, avatud mängutuba ning juhendatud tegevused. Teenused on suunatud peredele lapseootusest kuni lapse kooliminekueni. (Patzig, 2022, lk 36–39). Hetkel veel ei ole hinnatud Perepesade mõju vaimse tervisega seotud parameetritele. Perepesade laienemine üle Eesti on üks võimalusi parandada vaimse tervise kirjaoskust ning ebavõrdust teenuste kättesaamisel. (Ester *et al.*, 2023, lk 64)

Toetuste ja teenuste ühtlane kättesaadavus mõjutavad perede heaolu ja kindlustunnet. Läbi vanemahariduse on võimalik suurendada lapsevanemate rahulolu ja suutlikkust oma vanema rolli täita. Olenevalt piirkonnast on vanematel võimalus saada toetust nii vanemaharidusprogrammidest kui ka universaalse ennetustööga tegelevast Perepesast.

2. UURING HEAOLUST JA VANEMLUSEST ELVA VALLA EELKOOLIEALISTE LASTE LAPSEVANEMATE SEAS

2.1. Ülevaade perede toetamise võimalustest Elva vallas

Elva vald on pindalalt Tartumaa suurim omavalitsus. 2023. aasta jaanuari seisuga elab seal 14707 elanikku ning aastal 2022 sündis Elva valda 143 last (Elva vallavalitsus, 2022, lk 11). Lähtudes Elva valla arengukavast 2024–2030 (Elva vald, 2023, lk 12–13) on järgnevas seitsmeks aastaks seatud üheksa suuremat väljakutsest, mille hulgas on ka laste ja perede heaolu toetamine, abivajaduse märkamine ja õigeaegse toe pakkumine.

Lastele ja peredele suunatud teenuste peamine eesmärk on tagada perede heaolu ja lapse arengut toetav kasvukeskkond. Makstavad toetused jagunevad nii sissetulekust sõltuvateks, sissetulekust mittesõltuvateks kui ka erakorralisteks sotsiaaltoetusteks. Toetuste ja teenuste taotlemise õigus on üldjuhul isikutel, kelle rahvastikuregistri järgne elukoht on Elva vallas. (Elva Vallavalitsus, *s. a.*)

Hetkel on võimalik Elva vallas saada lapse ja perega seotud rahaliste toetustena näiteks sünnitoetust, ranitsatoetust, toetust lastega peredele, lapse toiduraha katmise toetust jt (Sotsiaalhoolekandeline abi andmise kord Elva vallas, 2017, § 71). Samuti toetab kohalik omavalitsus lapsi ja peresid läbi tugiisikuteenuse, turvakoduteenuse, sotsiaaltransporditeenuse, eluruumi tagamise, võlanõustamisteenuse, lapsehoiuteenuse, asendushooldusteenuse ning täiendavate vajaduspõhiste sotsiaalteenuste abil (Sotsiaalhoolekandeline abi andmise kord Elva vallas, 2017). Täiendavate teenustena pakutakse sotsiaalnõustamist lastele ja peredele, psühholoogilist nõustamist, perenõustamist, perelepitusteenust, kriisiabi (sh laste leinalaagrites osalemine), tugirühmades ja -programmides osalemist (Elva Vallavalitsus, *s. a.*).

2022. aasta oktoobris avati Elva linnas ennetus- ja peretöökeskus Perepesa, mis pakub Elva valla 0–7-aastaste laste vanematele nõu ja tuge lapse kasvatamisel ning pere- ja paarisuhte loomisel ja hoidmisel (Elvas alustab tööd ennetus- ja peretöökeskus Perepesa, 2022). Perepesas on võimalik lapsevanematel saada selliseid nõustavaid, toetavaid ja ennetavaid teenuseid nagu Perekool, psühholoogiline nõustamine, Vaikuseminutid, Gordoni Perekool, Papside Klubi, Beebivanemate vestlusring, 2-aastase lapse kõne ja arengu toetamine, lastevanemate vestlusringid jne (Elva Perepesa, *s.a*).

Elva vallas pakutakse kohaliku omavalitsuse tasandil perede ja laste toetamiseks erinevaid teenuseid ja rahalisi toetusi. Peale selle on võetud ka ennetav suund vanemlust toetavate teenuste pakkumiseks läbi Perepesa tegevusmudeli ning vallas asuvate perede heaolu on üheks prioriteediks ka kinnitatud arengukavas.

2.2. Uuringu metoodika ja valimi kirjeldus

Lõputöö raames viis autor läbi kvantitatiivse uuringu, mille käigus koguti ja analüüsiti arvulisi näitajaid. Saadud tulemuste näol on tegemist objektiivse hinnanguga, kuna uuring ei peegelda läbiviija mõtteid ja tundeid. Samuti võimaldavad antud meetodil saadud tulemused teha üldistusi suurema hulga inimeste kohta ning on täpsed ja usaldusväärsed. (Askarzai & Unhelkar, 2017, lk 26)

Küsitlusuuringu läbiviimisel pidas autor silmas, et koostatud küsimused oleksid vajalike andmete hankimiseks asjakohased ja mõistlikud. Samuti, et küsimused keskenduksid käsitletavale probleemile ja sellega seotud valdkondadele. Ning viimaseks, et esitatud küsimused aitaksid jõuda soovitud tulemuseni ning saadud vastused oleksid üldistatavad. (Ball, 2019, lk 415)

Kvantitatiivses uurimistöös kasutatav uurimismeetod oli läbilõikeuuring, mille abil saab uurida kindlalt paika pandud valimit mingil teatud ajahetkel. Antud meetodi abil on võimalik kirjeldada korraga mitmeid elanikkonna omadusi ja anda ülevaate hetkeseisust. (Õunapuu, 2014, lk 60) Uuringu läbiviimiseks ei olnud vaja taotleda erilubasid.

Uuringus kasutatava valimi tüüp oli ettekavatsetud valim. Antud valimi puhul kaasati uuritavasse gruppi selline elanikkonna osa, kellel on uuritavale huvirühmale kõige rohkem iseloomulikke tunnuseid. Liikmete valimisel tugines autor omaenda kogemustele

ja hinnangutele. (Guarte & Barrios, 2006, lk 227) Lõputöö raames läbi viidud uuringu sihtrühmaks oli kõikides Elva valla lasteaedades ja lastehoidudes käivate laste vanemad. Peamiseks valimisse kuulumiskriteeriumiks oli see, et lapsevanemate peres kasvab uuritava perioodil vähemalt üks laps vanuses 1,5–7 eluaastat.

Aastal 2023/2024 käis Elva valla lasteaedades kokku 796 last (Haridussilm, 2024). Arvestama peab sellega, et ühest perekonnast võis lasteaias käia mitu last ning iga lasteaias käiv laps ei pruukinud kasvada kahe lapsevanemaga perekonnas. Peale lasteaedade oli Elva vallas veel kaks lastehoidu, milles käivate laste vanemad olid ka antud lõputöö sihtgrupiks. Kuna kättesaadava informatsiooni põhjal oli keeruline valimi täpsust tuletada, tegi töö autor e-kirja teel päringu Elva valla haridusosakonda, saamaks teada, kui suur on uuritava grupi üldkogum ning kui palju lapsi käib valla lasteaedades ja lastehoidudes 20.02.2024 seisuga. Päringule vastas haridusspetsialist Auli Mäesalu ning saadud vastusest selgus, et antud kuupäeva seisuga käib Elva valla lasteaedades ja hoidudes 849 last ning ARNO süsteemis on laste andmete juures kirjas 1437 lapsevanemat/eeskostjat (A. Mäesalu, e-kiri, 20.02.2024).

Valimi suuruse arvutamiseks kasutas autor valimikalkulaatorit, kus usaldusnivoo oli 95% ja usaldusintervall 5% (MaCorr Research, n.d.). Uuringu tulemuste üldistamiseks peab vastajate arv olema vähemalt 303 Elva valla lapsevanemat.

Andmekogumismeetodiks oli küsitlus, mis on üks enam levinumaid viise, mille abil on võimalik koguda kvantitatiivseid arvandmeid. Samuti võimaldas see kaasata uuringusse suurt hulka inimesi ning pärast andmeid statistiliselt analüüsida. Andmeid koguti suletud, valikvastuste ja avatud lõpuga küsimuste abil. (Õunapuu, 2014, lk 159) Küsimustiku koostamiseks kasutas autor Tartu Ülikooli *LimeSurvey* keskkonda. Ankeetküsitlus oli avatud lapsevanematele vastamiseks perioodil 20.03.2024–5.04.2024. Küsimustik koosnes 31 küsimusest (vt lisa 1), oli elektrooniliselt täidetav ning anonüümne. Küsimuste koostamisel tugineti Õunapuule (2014, lk 161–162) ning peatükis 1 käsitletud teooriale.

Anonüümse küsimustiku sissejuhatavas osas anti ülevaade uuringu eesmärgist koos korraldusliku informatsiooniga. Küsimustiku esimene osa käsitles vanemate heaolu puudutavaid teemasid, teine osa vanemlusega seotud hoiakuid ja väljakutseid ning

viimane osa vanemate vajadusi vanemahariduse pakkumisel. Enne küsimustiku avalikustamist palus autor selle eelnevalt täita seitsmel lapsevanemal, kelle tagasisidest lähtuvalt sai määrata küsimustiku täitmise ajaks 10–12 minutit.

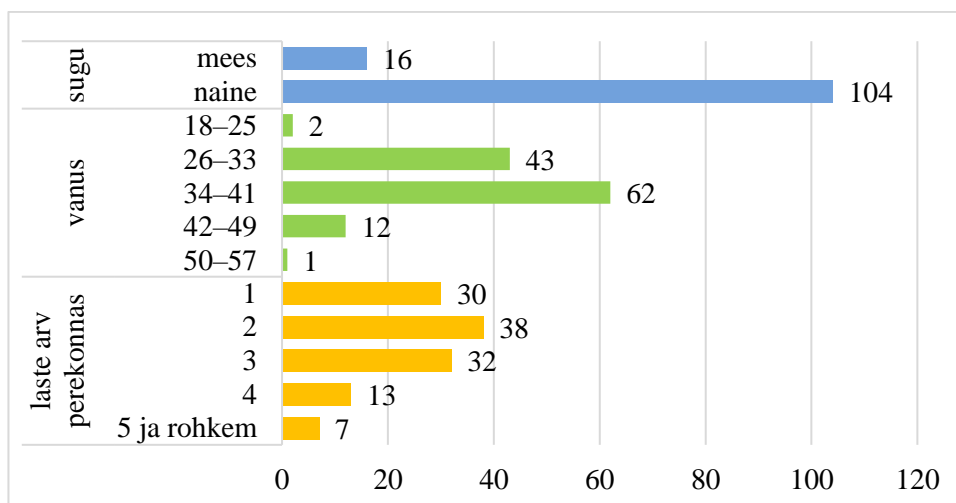
Sihtrühmani jõudis autor koostöös Elva valla lasteaedade direktorite, rühmade personali ning hoolekogu esindajatega. Esmalt võttis autor ühendust telefoni teel kuue lasteaia juhiga, andis ülevaate läbiviidavast uuringust ja soovist koostööd teha. Vastastikusel kokkuleppel edastas autor oma küsimustiku kõikidele Elva valla lasteaedade direktorite e-posti aadressidele. Seejärel edastasid direktorid kutse uuringus osaleda lastevanematele, kasutades selleks ELIIS keskkonda. Antud keskkond on parim võimalus jõudmaks korraga nii paljude lapsevanemateni, kuigi kõikidel üldkogumis olevatel lapsevanematel ei pruugi olla ELIIS-i kontot või ei külasta nad seda regulaarselt. Seda, et kõikidel lapsevanematel pole ELIIS-i keskkonnas kontot või kui on, siis ei külasta nad seda regulaarselt, tõid välja ka mõned alusharidusasutuse juhid.

Meeldetuletusi küsimustiku täitmiseks tehti koostöös lasteaedade direktoritega, rühma personali ja hoolekogu esindajatega. Nädala möödudes küsitluse saatmisest võttis töö autor ühendust iga lasteaia rühma hoolekogu esindajaga ning palus edastada lapsevanematele meeldetuletuse küsimustiku täitmiseks. Paar päeva enne küsitluse lõpptähtaega saadeti veelkord meeldetuletus ja üleskutse lasteaedade direktorite poolt.

Peale esimese meeldetuletuse tegemist nägi autor, et lapsevanemate vastamisaktiivsus on madal ning palus abi Elva Huviala- ja Koolituskeskuse direktorilt, levitamaks küsimustikku teises infokanalis, kuid samuti antud sihtgrupi lapsevanemate seas.

Uuringu perioodil laekus kokku 120 lõpuni täidetud ankeeti, seega on uuringu koguvõime 120 lapsevanemat. Kokku laekus 347 ankeeti, millest 227 olid pooleli olevad ja jäid esitamata. Ankeedi esimesed kolm küsimust andsid ülevaate respondentide taustaandmetest. Joonisel 1 on välja toodud jaotus vastavalt soole, vanusele ja laste arvule perekonnas.

Naissoost vastajate osakaal oli võrreldes meestega pea seitse korda suurem, vastavalt 104 naist ja 16 meest. Kõige rohkem vastajaid oli vanusegrupis 34–41 eluaastat ($n=62$) ning suhteliselt võrdselt oli vastajaid nii ühe ($n=30$), kahe ($n=38$) kui ka kolme ($n=32$) lapsega perekondadest.

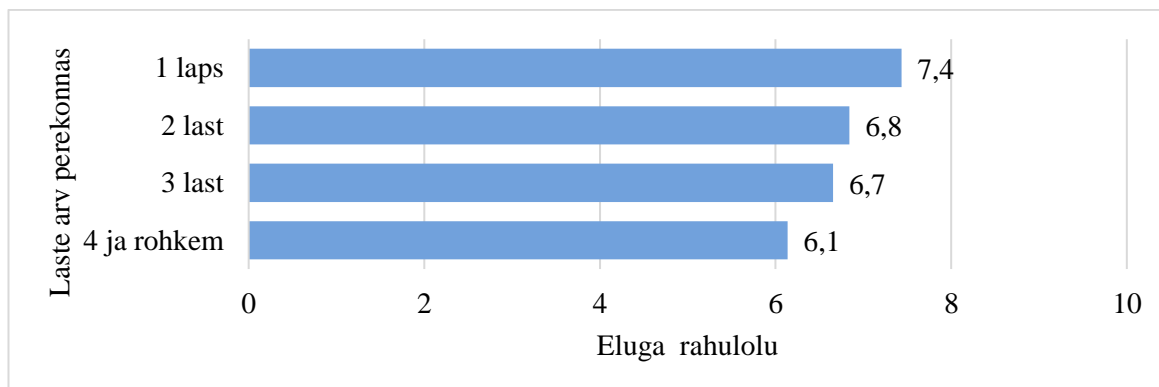

Joonis 1. Uuringus osalejate arv vastavalt soole, vanusele ja laste arvule perekonnas (n=120)

Kvantitatiivsete andmete analüüsimiseks kasutas autor programmi JASP. Küsitlusest saadud informatsiooni organiseerimiseks ja ülevaate andmiseks kasutati kirjeldavat statistikat ning andmetes olev informatsioon edastati tabelite ja graafikute kujul (Õunapuu, 2014, lk 184). Ankeetküsitluses sisaldunud avatud vastustega küsimused kodeeris autor teemade ja sageduse kaupa, kasutades *Microsoft Office Exceli* programmi.

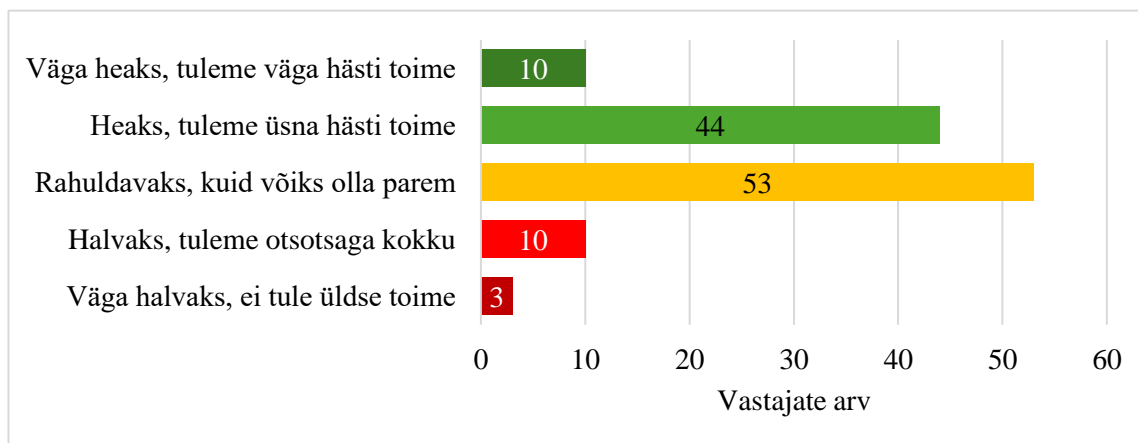
2.3. Uuringu tulemused

Küsimustiku esimeses osas olevad küsimused olid seotud lapsevanemate vaimse ja füüsilise heaoluga. Esmalt paluti lapsevanematel hinnata enda eluga rahulolu viimase poole aasta jooksul. Hindamiseks kasutati 10 palli skaalat, milles 1 tähendas, et vanem ei ole üldse rahul ning 10, et vanem on oma eluga väga rahul. Keskmiselt hindasid vastajad oma eluga rahulolu hindegaga 6,8. Välja võib tuua, et suuri erisusi soo ja vanuse lõikes ei olnud, kuid seost võis täheldada vanemate rahulolu ja laste arvuga perekonnas. Kõige kõrgemalt, hindegaga 7,5, väärtustasid oma rahulolu vanemad, kelle peres kasvab üks laps ning hindegaga 6,1 nelja ja rohkem lastega lapsevanemad (vt joonis 2). Pere heaolu oma isiklikust heaolust peab tähtsamaks natuke üle poolte vastajatest (51%). Osaliselt on sellega nõus 38% vastanutest ning oma isikliku heaolu seavad esikohale vaid 11% lapsevanematest.

Joonis 2. Hinnang eluga rahulolule, võttes aluseks laste arvu perekonnas

Eluga rahulolu üks komponente on majanduslik toimetulek. Oma majanduslikku toimetulekut hindas halvaks või väga halvaks 11% respondentidest (vt joonis 3). Majandusliku toimetulekuga oli rahul 44% vastanuid ning heaks või väga heaks hindas enda majanduslikku toimetulekut 45% lapsevanematest. Nagu eelpool väljatoodud seoses eluga rahulolu ja laste arvu puhul tekkis laste arvu suurenedes eluga rahulolu vähenemine, siis täheldas töö autor seda ka laste arvu ja majandusliku toimetuleku hinnangus. 50% ühe ja kahe lapsega vanemaid hindasid oma majanduslikku toimetulekut heaks või väga heaks. Kolme lapsega perekonnas tulevad hästi või väga hästi toime 44% vastanutest ning nelja ja enam lapsega perekonnas 23% respondentidest.

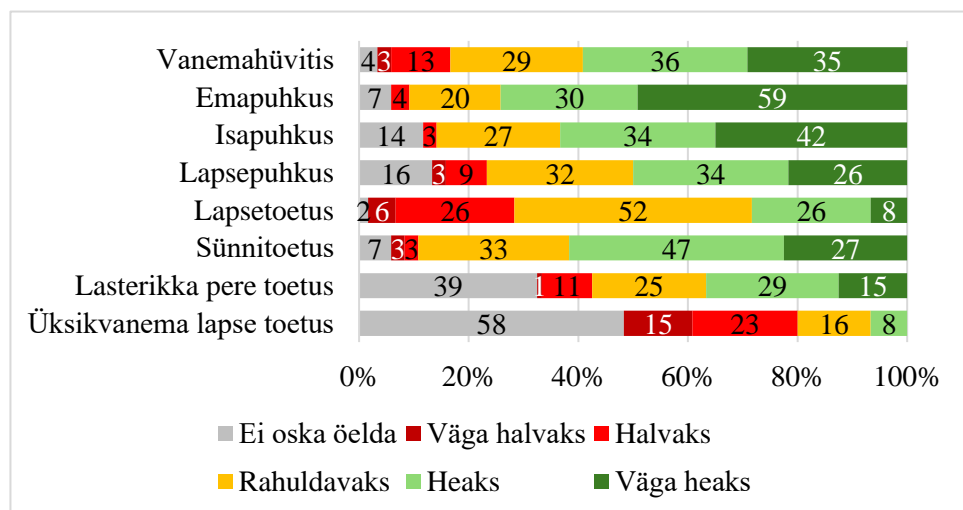
Joonis 3. Hinnang majanduslikule toimetulekule.

Perede toimetulekut toetavad erinevad Eestis makstavad toetused ja hüvitised. Küsitlusest selgus, et valdav enamik lapsevanemaid on rahul nii vanemahüvitise kui ka sünnitoetusega (vt joonis 4). Samuti hindavad enamus (86–91%) respondente rahuldavaks, heaks või väga heaks ema- ja isapuhkust. Pooled lapsevanemad hindavad

lapsepuhkuse süsteemi kõrgelt, 27% arvates on see rahuldav ning 10% lapsevanemaid peab seda halvaks või väga halvaks.

Rohkem erinevad vastajate hinnangud riigi poolt makstavale lapsetoetusele. 27% vanemaid peab antud toetust halvaks või väga halvaks, rahul on 43% respondentidest ning toetust hindab heaks või väga heaks 28% lapsevanemaid. Hüvitisi ja toetusi puudutava küsimuse juures jäeti vanematele võimaluse soovi korral lisada oma mõtteid antud teema kohta. Neli lapsevanemat tõid välja, et näevad kõige suuremaks probleemiks ebaproportsionaalselt suurt erinevust lapsetoetuse süsteemis. Lisati, et iga laps peaks olema riigile väärt sama palju ja laste arv peres ei tohiks mõjutada toetuse suurust. Samuti leiti, et esimese ja teise lapse puhul on toetuse summa liiga väike.

Üks vastaja tõi välja vajaduse paremini toetada üksikvanemaid. Seda näitab ka hinnang üksikvanema lapse toetusele, mille kohaselt hindab seda heaks vaid 7% lapsevanematest.

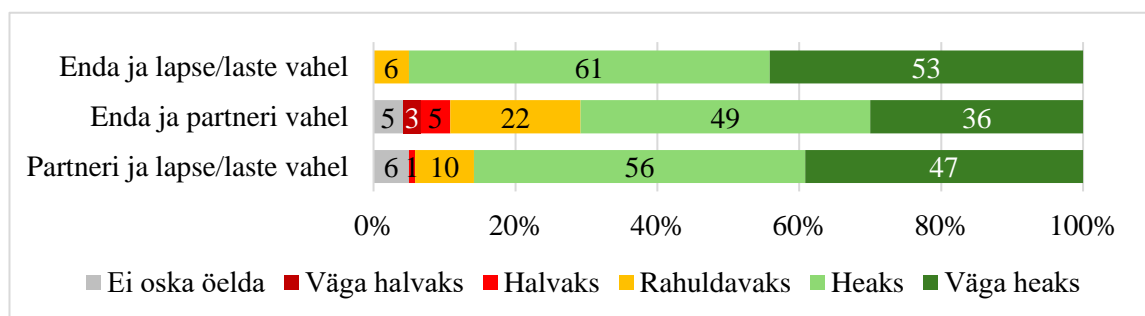

Joonis 4. Hinnang Eestis makstavatele toetustele ja hüvitistele

Lisaks eelpoolmainitud toetustele ja hüvitistele pakub kohalik omavalitsus perede heaolu tagamiseks erinevaid toetavaid teenuseid. Pakutavate teenustega oli rahul 33% respondentidest. Oma hinnangut ei osanud anda 57% vastanutest ning 20% lapsevanematest ei olnud pakutavate teenustega rahul. Antud küsimuse juures vastusevariandi „pigem ei ole rahul“ või „pole üldse rahul“ valinud lapsevanemaid said soovi korral põhjendada, mis tekitab neis rahulolematust. Siinkohal tõid kolm lapsevanemat välja, et lapsele on keeruline saada lasteaiakohta või lapse kolme aastaseks

saamiseni lapsehoiuteenust. Toodi välja, et antud olukord mõjutab negatiivselt nii pere majanduslikku toimetulekut kui ka vanema vaimset tervist. Kolme lapsevanema arvates on raske saada ennetavat abi erivajadusega lapsele. Toodi välja, et protsess on liiga keeruline ning olenemata abivajadusest takistab abi saamist see, kui lapsele ei ole meditsiinisüsteemi poolt välja pandud konkreetset diagnoosi. Diagnoosini jõudmine on aga raskendatud, kuna ootejärjekorrad uuringutele on väga pikad. Kõik eelnev nõuab lapsevanemate arvates suurt pingutust ja pidevat tõestamist.

Enda suhet lapsega pidasid heaks või väga heaks 95% lapsevanemaid. Samuti hindasid enamik lapsevanemaid (86%) kõrgelt suhteid partneri ja laste vahel. Võrreldes hinnanguid omavahel, on märgata rahulolu muutust respondentide ja partneri vahel. Suhteid partneriga pidas rahuldavaks 18% ning halvaks või väga halvaks 7% vastanutest. Omavahelisi suhteid pidas partneri ja lapse/laste vahel negatiivseks ainult üks vastaja (vt joonis 5).

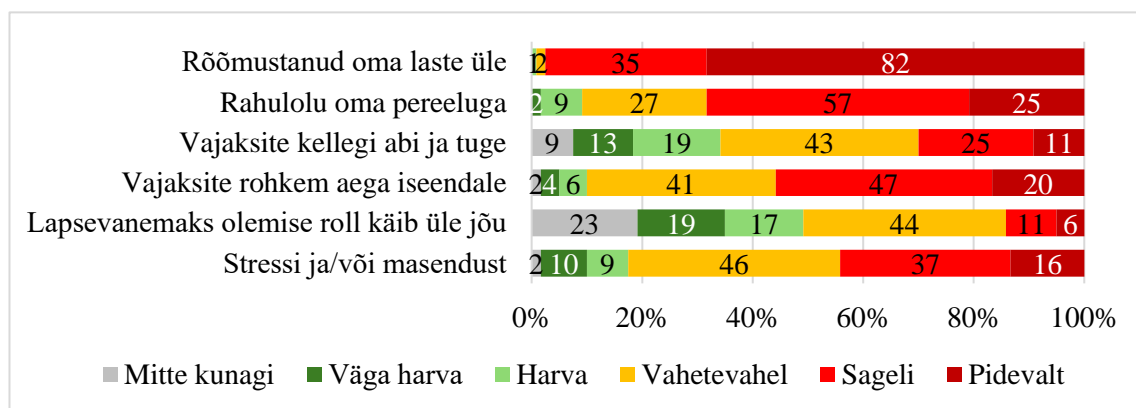
Joonis 5. Hinnang omavahelistele suhetele

Suhteid peredes mõjutavad veel mitmed aspektid. Järgnevalt soovis autor saada ülevaadet, kui paljudel juhtudel peavad lapsevanemad viibima töö tõttu kodust kaugemal. Tulemustest selgus, et 34% vastajatest või nende partneritest viibib vahetevahel, sageli või pidevalt kodust eemal. Edasi paluti hinnata, kuidas on töö tõttu kodust kaugemal viibimine mõjutanud nende perekonna heaolu ja omavahelisi suhteid. 39% vastanutest hindas, et see ei mõjutanud nende peresuhteid, kuid 46% peredest on ühe lapsevanema eemal viibimine mõjunud peresuhtele negatiivselt. Lisaks toodi välja, et 15% juhtudest oli kodust kaugemal viibimisel positiivne mõju perekonna heaolule ja omavahelistele suhetele.

Üle poole (58%) vastajatest tundsid viimase aasta jooksul, et nad vajaksid lapsevanemana nõu ja abi, ent ei tea kuhu või kelle poole selle saamiseks pöörduda või ei ole söendanud seda teha. Pea sama palju (55%) olid vastajad ka abi saamiseks spetsialistide poole pöördunud. Mitmeid kordi või pidevalt oli abi otsinud 16% vanematest.

Lapsevanemaks olemisega kaasnevad erinevad positiivsed ja negatiivsed tunded, mida aeg-ajalt kogevad enamus lapsevanemad. Rõõmu oma lastest tunnevad kõik vastajad. Harva või vahetevahel tundsid heameelt ainult 3% respondentidest (vt joonis 6), ülejäänud kogesid seda sageli või pidevalt (97%). Pidevat rahulolu tundsid vanemad ka oma pereelu üle (68%), vahetevahel või harvem kogeb seda 32% küsitlusele vastanud lapsevanematest. Lisaks rõõmudele käivad vanemlusega kaasas ka teistlaadi tunded. Pidevalt vajaksid abi või tuge 30% lapsevanematest ning ligikaudu samapalju vastanuid (35%) tunneb vahetevahel selle järele vajadust.

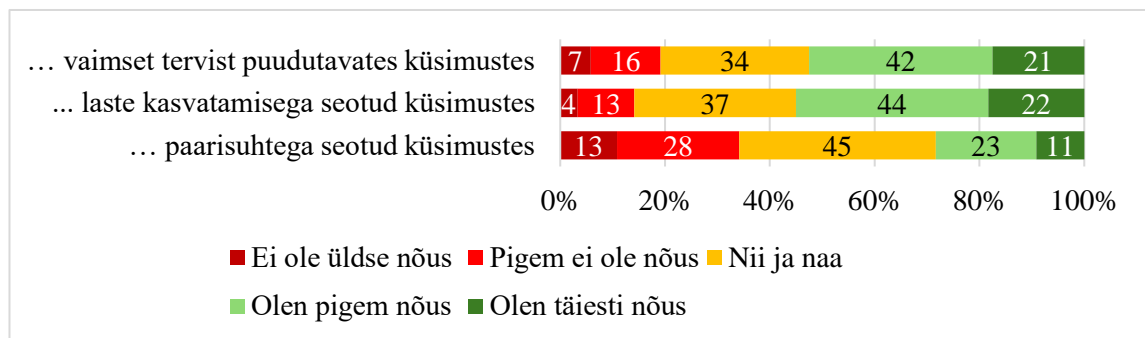
Märkimisväärne on, et enamus lapsevanemaid toob välja, et nad sooviksid rohkem aega iseendale (90%). Seda, et lapsevanemaks olemise roll käib üsna sageli üle jõu tunnetavad 14% vastanutest. Esile kerkis väga suur osakaal vanematest (82%), kes on aasta jooksul tundnud stressi või masendust.

Joonis 6. Aasta jooksul kogetud tunded

Lapsevanemate ümber olev võrgustik mängib samuti perede heaolus üsna suurt rolli. Uuringust selgus, et ainult pooltel (53%) vanematel on enda lähiringis olemas inimesed, kellelt saada abi või toetust nii vaimse tervise kui ka laste kasvatamisega seotud küsimustes (vt joonis 7). Samuti tuli välja, et ühel viiendikul vastanutest (19%) puudub võrgustik täielikult. Mis puudutas laste kasvatamisega seotud küsimust, siis tulemus

sarnanes eelnevaga. Võrreldes vastajate hinnanguid kahele eelnevale väitele, erines vastuste jaotuvus abi või toetuse saamise osas paarisuhtega seotud küsimustes. Oluliselt vähematel, vaid ühel kolmandikul vastanutest (28%), on olemas inimesed kelle poole nad saavad pöörduda paarisuhtet puudutavate teemadega, 38% vastanutest olid kahtleval seisukohal ning 34% vanematest oli võrgustik puudu.

Joonis 7. Vastuste jaotuvus väitele „Minu ümber on inimesed, kellelt saan abi või toetust...“

Ühiskonnas võib kohata erinevaid vanemlusega seotud hoiakuid ja arusaamu. Üheks selliseks on arvamus, et iga lapsevanem peab ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada. Antud väitega nõustub üks kolmandik vastanutest. Kahtleval seisukohal oli 40% ning 29% arvates ei pea see paika. Ligi viiendik vanemaid (18%) usub siiani, et iga lapsevanem peab ise oma laste kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema. Pea pooled (48%) vastanutest aga seda uskumust ei toetanud ning kahtlevale seisukohale jäi 34% lapsevanematest.

Veel sooviti teada saada hoiakute kohta, mis puudutavad lapse füüsilist karistamist. Suurem osa vastanuid (82%) ei pooldanud kasvatusmeetodina laste füüsilist karistamist, 8% jääb oma arvamuses kahevahele ning 10% lapsevanemat peab teatud olukorras lapse füüsilist karistamist vajalikuks ja mõistetaavaks kasvatusmeetodiks. Väga sarnane oli ka hoiak väitele „Laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod“.

Uurides lapsevanemate enda kogemusi ning seda, kas neid endid on lapsena füüsiliselt karistatud selgus, et antud meetodil karistamist pole mitte kunagi kogunud vaid viiendik (19%) uuringus osalenud lapsevanematest. Väga harva, harva või vahetevahel said tunda füüsilist karistamist üle poole (64%) lapsevanematest ning sageli või pidevalt kogesid seda 16% vastanutest. Üks lapsevanem ei soovinud sellele küsimusele vastata.

Lastega peredes tekib aegajalt erinevaid väljakutseid. Üheks selliseks on olukord, kui laps ei kuula lapsevanema sõna või ei käitu nii nagu vanem seda soovib. Sellisesse situatsiooni sattudes julgustavad pea kõik lapsevanemad (92%) oma lapsi õigesti käituma ning 86% vastanutest selgitavad oma lastele, miks lapse käitumine ei olnud õige. Üsna tihti (74%) tuletatakse lastele meelde reegleid või keelatakse neid (63%) ning öeldakse, et nad nii ei käituks (vt lisa 2). Lisaks on üheks levinud lapsevanemate toimetuleku viisiks lapsega pahandamine, mida sageli või vahetevahel teevad suurem enamus (86%) vastanutest. Veidi vähem (55%) proovivad lapsevanemad lapse käitumist mõjutada läbi selle, et keelavad ära mõne lapsele meelepärase asja.

Uuringust selgus, et osad lapsevanemad karistavad oma lapsi sõnakuulmatuse eest, kas siis nurka saatmisega, ignoreerimisega, ähvardamise või füüsilise karistamisega. Sageli kasutab nurka või eraldatud kohta saatmist 4% lapsevanematest, vahetevahel või harva 42% vastanutest. Lisaks eraldamisele oli 30% vastanutest last sõnakuulmatuse korral ignoreerinud. Füüsilise karistamisega ähvardamist võis täheldada viiendiku lapsevanemate puhul. Kõige sagedamini kasutatav füüsilise karistamise meetod oli tutistamine, mida on rakendanud 26% vanematest. Järgnes vitsa, rihma või laksu andmine (16%). Füüsilise karistamise osas ei soovinud vastata üks lapsevanem.

Mingil hetkel võivad vanemad jõuda etappi, kuskohas tuntakse ennast jõuetuna. 29% lapsevanemaid tunnistas, et nad ei ole olukorrale reageerinud sellepärast, kuna on tundnud, et laps nagunii ei kuula teda. Vahetevahel tundis nii üheksa vastanut, kahe lapsevanema puhul oli see tunne sagedane.

Antud küsimuse juures jättis autor lapsevanematele võimaluse kommenteerida, kuidas nad käituvad, kui eelpoolmainitud variandid nende käitumist ei iseloomustanud. Seda võimalust kasutas 12 lapsevanemat. Alljärgnevalt toob autor välja lapsevanema peegeldused antud olukorrale.

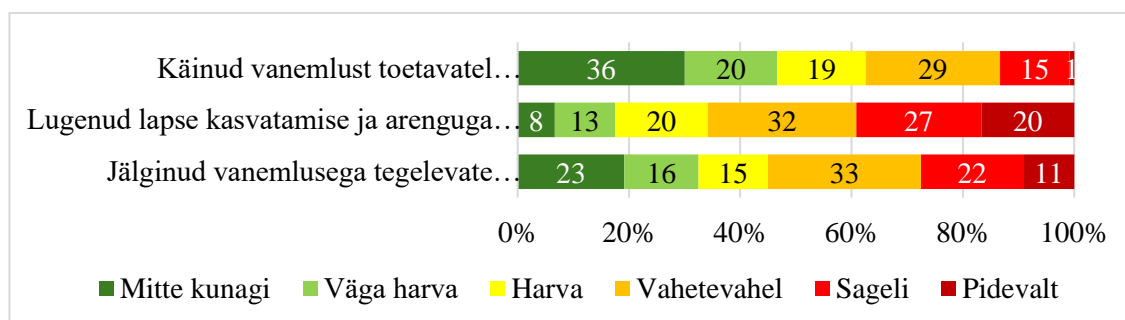
Ma ei pea absoluutselt õigeks füüsilist karistamist, aga olen siiski ka ise lapsele paar korda laksu andnud, sest ma olen lihtsalt nii viimasele piirile aetud, et tõmbab silme eest mustaks ja ei suuda end kontrollida. Seega, kuigi ma mõistan füüsilist karistamist täielikult hukka, pean siiski tunnistama, et ei ole suutnud enda puhul sellest 100% hoiduda.

Üks lapsevanem tõi välja, et ähvardab vahepeal last sõprade juurde mitte minemisega, kui laps ennast liigutama ei hakka. Veel toodi välja, et ähvardatakse last magusast ilma jätmisega.

Positiivse poole pealt tõi viis lapsevanemat välja vajaduse pidevalt seletada. Kaks lapsevanemat kirjutasid, et proovivad teadlikult ennetada olukordi, mis võivad pahameelt tekitada. Nad lisasid, et lapsega peaks palju rääkima ja temaga asju arutama. Üks lapsevanem jagas, et peegeldab sellises olukorras lapse tundeid, seab piire ja tõi välja ka aktiivse kuulamise rakendamise keerulistest situatsioonides. Kõige olulisemana tõi üks vastaja välja selle, et eelpool kirjutatud meetodid tõesti töötavad, aga ainult sel juhul, kui lapsevanema enda tass on täis, vastasel juhul ei ole võimalik seda teooriat rakendada. Seda näidet ilmestab ka järgnev lapsevanema tagasiside.

Alguses räägin rahulikult mitu korda, aga kui ikka siis ka ei kuulata, siis tõstan häält ja paar korda olen ka laksu andnud, aga ma ei poolda seda ja tunnen hiljem ise ka end halvasti ja palun vabandust ja siis räägime, miks nii juhtus ja ma ei tahtnud nii teha.

Lapsevanemaks ei sünnita vaid kasvatakse koos oma lapsega. Teadmiste hankimine on üheks võimaluseks, kuidas vanemad saavad ennast sellel teekonnal abistada. 70% vastanutest on vähemalt korra oma elus käinud mõnel vanemlust toetaval koolitusel või loengul (vt joonis 8). Lisaks koolitustele, on peaaegu kõik lapsevanemad (93%) lugenud lapse kasvatamise või arenguga seotud kirjandust. Sageli või pidevalt loevad nendel temadel 39% vastanud respondentidest. Vanemluse teemasid kajastavate suunamudijate või ekspertide meediakanaleid jälgivad vahetevahel, sageli või pidevalt üle poolte vastanutest (55%).

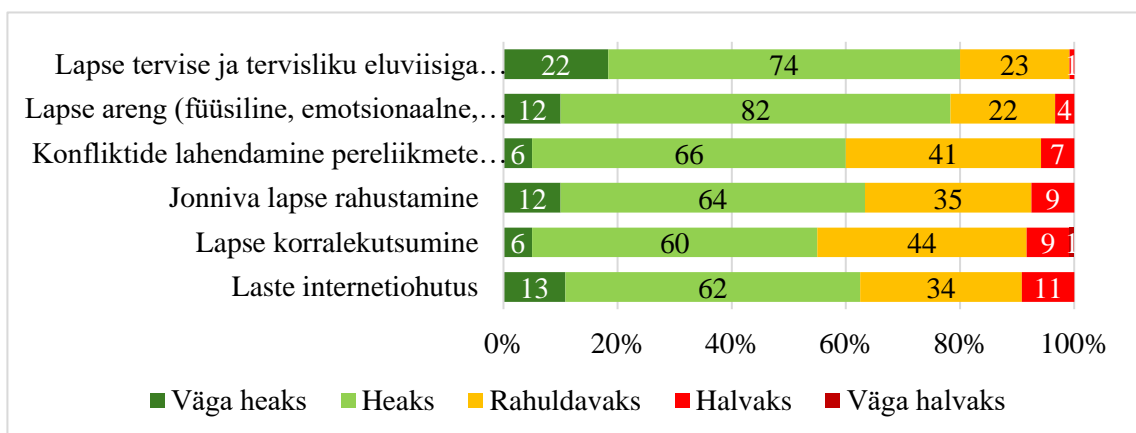

Joonis 8. Kas olete lapse ootuse ajal või peale seda...

Eestis on juba mõnda aega pakutud lapsevanematele võimalust osaleda vanemlusprogrammis „Imelised aastad“ või suhtlemiskoolitusel „Gordoni Perekool“. Vastustest selgus, et 19% lapsevanematest on osalenud „Imelised aastad“ koolitusel ning Gordoni Perekooli on läbinud 14% küsitlusele vastajatest. Leidub ka lapsevanemaid, kes pole nendest koolitustest mitte kunagi kuulnud. „Imelised aastad“ vanemlusprogrammist pole kunagi kuulnud 25 vanemat (21%) ning Gordoni Perekoolist 10 lapsevanemat (8%). Ülejäänud respondendid on suuremal või vähemal määral nimetatud programmidest teadlikud.

Kuna Elva vallas tegutseb juba teist aastat kogukondlik vanemahariduskeskus „Perepesa“, siis soovis autor teada, kui paljude lapsevanemateni on selle kohta teave jõudnud. Selgus, et 9 lapsevanemat (8%) pole sellest mitte kunagi kuulnud. 19 respondenti (16%) on sellest kuulnud, aga ei tea selle sisu. 19 lapsevanemat on sellest kuulnud ja teavad natuke, millega seal tegeletakse. 33 vastajat (28%) on kursis ning teavad mis see on, aga pole külastanud. Perepesas on käinud või nende poolt pakutavaid teenuseid kasutanud 40 küsitlusele vastanud lapsevanemat (33%).

Küsitluse käigus paluti lapsevanematel hinnata oma teadmisi erinevates lapse kasvatamisega seotud valdkondades (vt joonis 9). Selgus, et kõige paremad teadmised on lapsevanematel lapse tervise ja tervisliku eluviisi ning lapse arenguga (füüsiline, emotsionaalne, sotsiaalne) seotud valdkondades (80%). Samuti selgus, et osad lapsevanemad, hindavad oma teadmisi puudulikuks jonniva lapse rahustamise (8%), lapse korralekutsumise (8%) ning internetiohutusega seotud teemades (9%).

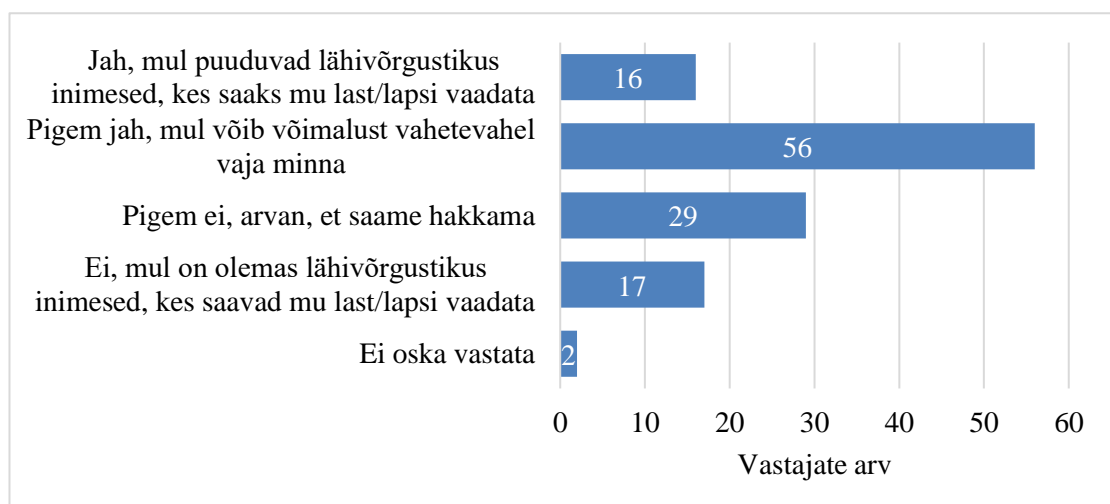

Joonis 9. Teadmised erinevates lapse kasvatamisega seotud valdkondades.

Lapsevanematel oli võimalik hinnata, millised lastega seotud koolituse teemad neid kõige rohkem kõnetavad. Kõige rohkem sooviti saada koolitust lapse emotsionaalse arengu (74%), konfliktide lahendamise (69%), lapse aju arengu (63%), lapsevanemate paarisuhte (58%), nutiseadmete (58%) ja lapse erinevate arenguetappide (56%) teemal. Lisaks tõi üks lapsevanem eraldi välja, et teda kõnetaks koolitus/loeng lapsega mängimise teemal.

Koolitusel osalemist toetab lapsevanemale sobiv asukoht. Kõige rohkem eelistavad lapsevanemad kohtumiseks lähimat kogukonnakeskust või kultuurimaja (79%). Järgnevad võrdselt nii lapse lasteaia, kui ka Elva Perepesa ruumid (73%). Üle pooltele respondentidele (60%) sobiks osalemine veebi vahendusel. Lisaks tõi üks lapsevanem välja, et hea ilmaga võiks koolitus toimuda vabas looduses. Teisele oli oluline, et koolituse toimumiskohta oleks võimalik minna ühistranspordiga, kuna vanemal puudub auto kasutamise võimalus.

Peale asukoha on lapsevanemate jaoks oluline, et neil oleks keegi turvaline isik, kelle hoolde koolituse toimumise ajaks oma laps usaldada. Uuringust selgus, et üle poolte lapsevanematest (60%) vajaksid koolituse ajaks korraldaja poolset lapsehoiu võimalust (vt joonis 10). Tuli välja, et 13% vastanutest (n=16) puuduvad täielikult lähivõrgustikus inimesed, kes saaksid tema last/lapsi vaadata. 24% (n=29) respondentidest arvavad, et pigem tulevad nad toime oma jõududega. Koolituse korraldaja poolset lapsehoiu võimalust ei vaja 14% (n=17) vastanutest. Antud küsimuses ei osanud seisukohta võtta 2 lapsevanemat.

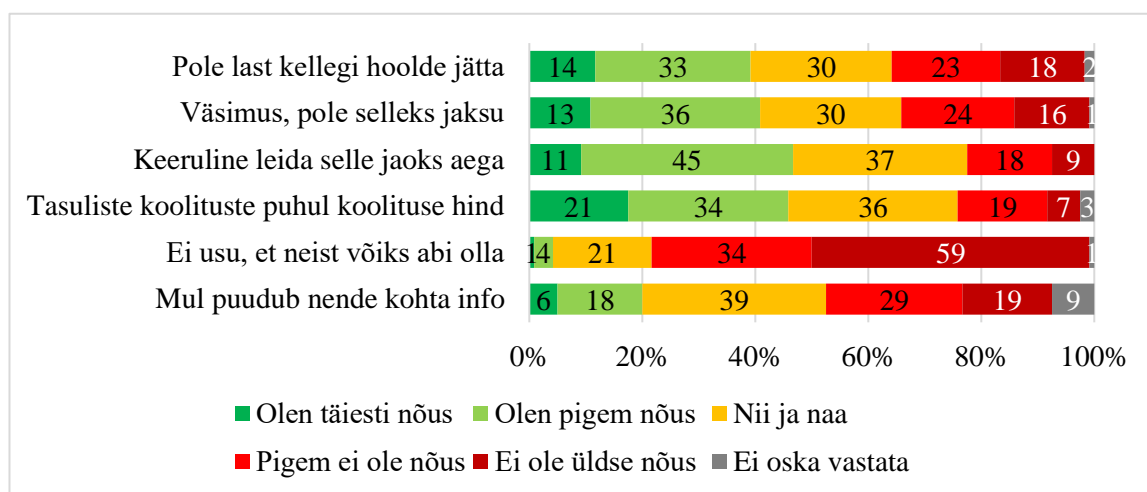

Joonis 10. Lapsehoiu vajadus koolituste, loengute või muu sarnase tegevuse ajaks.

Lisaks küsiti, milline aeg sobiks vanematele kõige enam koolitustel, loengutel või muul sarnasel tegevusel osalemiseks. Suuri erisusi töönädala lõikes ei esinenud. Vastuste jaotus, kas töönädala esimestel päevadel (35%), töönädala keskel (38%) või töönädala viimastel päevadel (39%) oli üsna sarnane. Küll aga sobis rohkematele lapsevanematele (50%) osaleda tegevustes nädalavahetusel.

Nagu eelpool selgus on inimeste majanduslik olukord erinev. Küsitlusest tuli välja, et koolituste eest ei oleks nõus raha välja käima 8 lapsevanemat (7%). Olenevalt koolitusest on kuni 10 eurot on nõus maksuma 20 vastajat (17%), 25 eurot 42 vanemat (35%) ning 50 eurot oleks nõus tasuma 39 (33%) respondentidest. Leidus ka 11 lapsevanemat (9%), kes oleksid nõus vastava koolituse eest maksuma rohkem kui 50 eurot.

Viimaseks palus autor lapsevanemate hinnangut võimalikele takistavatele teguritele. Joonisel 11 tuuakse välja lapsevanemate hinnang väidetele, mille tõttu ei pruugi vanemad erinevatele koolitustele või loengutele jõuda.

Joonis 11. Koolitustel, loengutel või muul sarnasel tegevusel osalemist takistavad tegurid.

Kõige enam (47%) tunnevad vanemad, et takistuseks võivad saada nii sobiva aja leidmine, kui tasulise koolituse puhul selle maksumus (46%). Üks kolmandik toob välja selle, et neil ei pruugi olla kedagi, kelle hoolde senikauaks oma laps jätta või on nad lihtsalt väsinud ja puudub jaks. 20% lapsevanemate hinnangu kohaselt puudub neil info erinevate koolitusvõimaluste osas. Enamus lapsevanemaid nõustuvad, et koolitustest on abi. Antud väitega ei nõustunud üldse vaid 4% vastanutest.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas peatükis antakse ülevaade andmete analüüsi põhjal tehtud järeldustest. Lisaks tehakse peatüki lõpus ettepanekuid Elva vallavalitsuse sotsiaal- ja terviseosakonnale vanemlust toetavate teenuste planeerimisel.

Kasutades heaolu uurimiseks subjektiivset lähenemist (Western & Tomaszewski, 2016, lk 1) selgus, et lapsevanemad hindavad oma rahulolu eluga 10 palli skaalal keskmiselt 6,8 punkti vääriliseks. Varasemalt läbi viidud uuringud on näidanud, et inimesed väärtustavad oma perekonna heaolu kõrgemalt, kui enda isiklikku heaolu (Krys *et al.*, 2019, lk 334), seda kinnitas ka uuring Elva valla lapsevanemate hulgas.

Heaolu teemalisest uuringust on selgunud, et võrreldes teiste Euroopa riikidega on Eesti täiskasvanutel vähem inimesi kellelt vajadusel nõu ja tuge saada (Ruggeri *et al.*, 2020, lk 6). Lisaks toob Abuladze jt välja (2023, lk 173) tugivõrgustiku olulisuse pereliikmete vaimse tervise ja heaolu koha pealt. Elva valla lapsevanemate seas läbiviidud uuringus selgus, et ainult pooltel lapsevanematel on olemas lähiringis inimesed, kellelt saada abi ja toetust, nii vaimset tervist kui ka lapse kasvatamist puudutavates küsimustes. Veel vähem, ainult kolmandikul lapsevanematest on ümber inimesi kellelt saada abi või toetust paarisuhte küsimuses. Tuginedes eelnevale leidis kinnitust, et lapsevanemate ümber olev tugivõrgustik nõu ja toe saamiseks on vähene.

Autori poolt läbi viidud uuringus selgus, et 34% vastanud lapsevanematest või nende partneritest peab viibima mingi osa ajast töö tõttu kodust kaugemal. Eelnevalt läbi viidud uuringud (Soo & Kutsar, 2020, lk 30) on välja toonud, et vanema/vanemate töömigratsioon võib halvendada laste toimetulekut ja mõjutada peresiseseid suhteid. Seda kinnitasid ka Elva valla lapsevanemad, 46% juhtudest tõid vastajad välja, et töö tõttu perest eemalolek on suhteid perekonnas negatiivselt mõjutanud.

Välja on toodud, et peredele ja lastele mõeldud teenuste kättesaadavus kohalikes omavalitsustes on ebaühtlane nii mahu, kui võimekuse poolest (Bergstrøm *et al.*, 2014 lk 12–14), seda on kinnitanud ka Saarsen (2019, lk 75). Elva valla lapsevanematele pakutavate toetavate teenustega on rahul 33% vanematest, 57% ei osanud oma hinnangut öelda ning 20% ei olnud teenustega rahul. Kuna üle pooltest vastanutest ei osanud oma

arvamust avaldada võib autor oletada, et lapsevanemad pole kas nendega kokku puutunud või nendest teadlikud ning üldistavat järeldust teenuste kättesaadavuse ega rahulolu kohta teha ei ole võimalik.

Perede heaolu ja toimetuleku otsesteks mõjutajateks on lastega peredele suunatud toetused ja teenused (Sotsiaalministeerium, 2023a, lk 8). Välja on toodud (Sotsiaalministeerium, 2023b, lk 7), et vanemahüvitist ja lasterikaste perede toetust peetakse Euroopaga võrreldes pigem eesrindlikuks ja hästi korraldatuks. Autori poolt läbi viidud uuringus selgus, et ka valdav enamik Elva valla lapsevanemad on rahul makstava vanemahüvitisega. Hinnang lasterikaste perede toetusele on aga tunduvalt madalam, seda peavad rahuldavaks või heaks ainult pooled lapsevanematest. Suurem on rahulolu ema- ja isapuhkusega ning sünnitoetusega.

Suurväli (2020, lk 30–31) on oma uuringus leidnud, et vanemate raske majanduslik olukord mõjutab väga suurel määral perede heaolu ja toob kaasa negatiivseid tagajärgi. Uuringus osalenud lapsevanematest tulevad majanduslikult toime suurem osa lapsevanemaid. Väga halvasti või halvasti tulevad toime 11% lapsevanematest ning võib järeldada, et need pered on võrreldes teistega ebasoodsamates tingimustes. Autori poolt läbi viidud uuringus võis täheldada seost laste arvu ning hinnanguga nii eluga rahulolule kui ka majanduslikule toimetulekule. Mida suuremaks läks laste arv perekonnas, seda madalamaks läks hinnang eluga rahulolule ja majanduslikule toimetulekule. Sellest tulenevalt saab järeldada, et antud näitajad on omavahelises seoses.

Perekond on süsteem, mille iga liikme käitumine avaldab mõju teistes pereliikmetes ja kutsub esile erinevaid reaktsioone (Hirvlaan & Kõnnusaar, 2016, lk 21). Samuti kinnitavad uuringud, et täiskasvanute heaolu ja omavahelised suhted mõjutavad peresuhteid olulisel määral (Margolis *et al.*, 2013, lk 118) ning see avaldab omakorda suurt mõju laste eluga rahulolule (Kutsar & Nahkur, 2022). Uuringust selgus, et 7% lapsevanematest peab oma suhteid partneriga halvaks või lausa väga halvaks. Sellest võib järeldada, et antud perekondades võib vanemate halb omavaheline läbisaamine mõjuda ka nende laste eluga rahulolule.

Aastal 2018 läbi viidud Lapse õiguste ja vanemluse uuringus (Anniste *et al.*, 2018, lk 6) selgus, et rõõmu oma laste üle tunneb valdav enamik, kuid vajadust saada aeg-ajalt aega

iseendale tunnevad pea pooled vanemad. Lähtudes autori poolt läbi viidud uuringust, leidis kinnitust, et ka valdav osa Elva valla lapsevanemaid tunneb rõõmu oma laste üle. Tulemused erinesid suuresti aga selles osas, et märkimisväärselt on kasvanud vanemate vajadus saada aega iseendale. Kui aastal 2018 tundsid nii pooled lapsevanematest, siis autori poolt läbiviidud uuringus selgus, et antud vajadust tunneb lausa 90% vastanud lapsevanematest.

Lisaks tõi Anniste (2018, lk 5–6) välja, et 43% lapsevanematest on stressis või masenduses, tuge või abi vajab 30% ning 16% käib lapsevanemaks olemise roll üle jõu. Lisaks tunneb 51% vanematest, et vajaksid nõu või abi, aga ei tea kuhu selle saamiseks pöörduda. Antud tulemust lapsevanema rolli üle jõu käimise osas kinnitas ka autori poolt läbi viidud uuring ning tulemused, selles osas aastatega muutunud ei ole. Samuti ei ole võrreldes eelnevaga oluliselt muutunud nende lapsevanemate hulk, kes tunnevad, et vajaksid nõu ja abi, ent ei tea kuhu või kelle poole selle saamiseks pöörduda. Hüppeline kasv on olnud seoses stressi või masenduse tundmisega ning võrreldes eelneva uuringuga on tõusnud tunduvalt nende lapsevanemate hulk, kes on tundnud aasta jooksul stressi või masendust (82%).

Leitud on, et kõige levinumaks distsiplineerimise viisiks on lapse julgustamine õigesti käituma, väga levinud on ka selgitamine, keelamine, pahandamine ja reeglite meelde tuletamine (Anniste *et al.*, 2018, lk 6). Autori poolt läbi viidud uuringust selgus, et antud meetodid on ka Elva valla lapsevanemate hulgas kõige sagedamini kasutatavad viisid.

Varasemast on teada, et kehalisel karistamisel on äärmiselt negatiivne mõju lapsele, põhjustades erinevaid vaimse tervise probleeme (duRivage *et al.*, 2015, lk 1). Siiski usuvad osad lapsevanemad, et sellise meetodi kasutamine on vajalik (Lansford *et al.*, 2017, lk 54). Elva valla lapsevanemate vastustest selgus, et selline hoiak on kinnistunud 10% vastanud vanematest, kes peavad laste füüsilist karistamist teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks kasvatusmeetodiks. Võrreldes eelnevalt läbi viidud uuringuga (Anniste *et al.*, 2018, lk 6) on vähenenud väga suurel määral nende lapsevanemate hulk, kes antud hoiakut õigeks peavad.

Sarnaselt varem läbiviidud uuringule (Anniste *et al.*, 2018, lk 5), kasutab siiani laste füüsilist karistamist ligi viiendik küsitlusele vastanud lapsevanematest. Tasub välja tuua,

et mõnevõrra on kasvanud nende lapsevanemate hulk, kes olid oma last aasta jooksul tutistanud. Varasemalt 18% kasvas karistusmeetodi kasutanute hulk 26%-le. Võttes fookusesse vitsa või laksu andmist, siis võib mägrata võrreldes varasema uuringuga 2% tõusu. Mitmel korral jäi vanemate vastustest kõlama, et nad ei pea füüsilist karistamist õigeks, kuid on seda kasutanud, kuna ei oska muud moodi toime tulla. Peale lapse füüsilist karistamist võib lapsevanemat tabada süütunne, kuid olenemata sellest ei oska/suuda nad sellest ringist välja astuda. Kõige olulisema tulemusena laste füüsilise karistamise teemal soovib autor välja tuua seda, et pooldavad hoiakud laste füüsilisele karistamise suhtes on märgatavalt muutunud, kuid vanemate käitumine mitte.

Vähendamaks negatiivsete kasvatusmeetodite rakendamist tuleb tõsta vanemate teadlikkust ning pakkuda vanematele õppematerjale ja võimalusi alternatiivsete distsipliini võimaluste omandamiseks (Lansford *et al.*, 2017, lk 54). Varasematest uuringutest (Barth & Liggett-Creel, 2014, lk 9) on teada, et lapsevanemate koolitamine on üks enim kasutatavaid ennetus- ja sekkumisvõtteid, et ennetada ja vähendada laste väärkohtlemist ning edasist laste hoolekandeteenistuse kaasamist. Autori poolt läbi viidud uuringust selgus, et 30% lapsevanematest puudub täielikult kokkupuude mõne vanemlust toetavate koolituste või loengutega, pigem eelistatakse lugeda lapse kasvatamise ja arenguga seotud kirjandust.

Anniste jt (2018, lk 6) töid välja, et kõige rohkem sooviksid lapsevanemad nõu konfliktide lahendamise, jonniva lapse rahustamise ja laste internetiohutuse osas. Suures osas kattuvad need teemad ka antud uuringus välja kaardistunud koolitusvajadusega. Lisaks sooviksid lapsevanemad koolitusi veel lapse emotsionaalse arengu, lapse aju arengu, lapsevanemate paarisuhte teemadel.

Elva valla lapsevanematele pakutake võimalusi enda teadmisi ja oskusi täiendada läbi vanemlusprogrammi „Imelised aastad“, suhtlemistreeningu „Gordoni Perekool“ ning kogukondlikud ennetus ja peretöökeskuse Perepesa (Ester *et al.*, 2023, lk 62–63). Autori poolt läbi viidud uuringust selgus, et valdav enamus on nendest võimalustest kuulnud, kuid ei pruugi teada täpselt nende sisu. Võttes arvesse eelnevate (Ruggeri *et al.*, 2020, lk 6) ja antud uuringu tulemusi täiskasvanute lähivõrgustiku vähesuse kohta ning lapsevanemate hinnangut lapsehoiuvajadusele, järeldeb autor, et koolitaja poolse

lapsehoiuteenuse pakkumine koolituste/loengute või muude sarnaste teenuste pakkumise ajal on osavõtmise aspektist olulise tähtsusega.

Käesolevast uurimistööst lähtuvalt, teeb autor Elva vallavalitsuse sotsiaal- ja terviseosakonnale järgnevad ettepanekud:

- tagada järjepidev vanemaharidusprogrammide pakkumine, pidades silmas universaalse ennetustöö põhimõtteid;
- soodustada võimalusi vanemate lähivõrgustiku tekkeks, näiteks läbi lastega peredele mõeldud kogukondlike tegevuste;
- koolituste ja vanemahariduse pakkumisel võtta soovitusena aluseks uuringus välja tulnud lapsevanemaid kõnetanud teemad;
- tagada võimalusel lapsevanematele koolituse ajaks koolituse läbiviija poolne lapsehoiu võimalus.

Lõputöö käigus läbi viidud uuringu eesmärk sai täidetud ja uurimisküsimused leidsid vastuse. Lapsevanemad hindavad oma eluga rahulolu 10 palli skaalal keskmiselt 6,8 punkti vääriliseks ning vanemad väärtustavad oma pere heaolu kõrgemalt, kui enda isiklikku heaolu. Majanduslikult tulevad toime enamus perekondasid ning omavahelisi suhteid lastega peetakse headeks. Kõige paremaks hindavad lapsevanemad oma teadmisi lapse tervise ja tervisliku eluviisiga ning lapse arenguga seotud valdkondades.

Põhilised vanemlusega seotud väljakutseid on lapsevanemate vajadus saada rohkem aega iseendale. Samuti vajadus abi või toe järele ning stressi ja masenduse tundmine. Lisaks selgus, et lapsevanemate ümber olev tugivõrgustik nõu ja toe saamiseks on ebapiisav ning füüsilise karistamise kasutamine distsipliini meetodina ei ole vähenenud.

Peamiseks vajaduseks ja ootuseks vanemlust toetavate teenuste puhul on koolitaja poolse lapsehoiuvõimaluse tagamine. Samuti soovivad lapsevanemad saada koolitusi lapse emotsionaalse arengu, konfliktide lahendamise, lapse aju arengu, lapsevanemate paarisuhte teemadel.

KOKKUVÕTE

Võrdluses teiste Euroopa riikidega on Eesti inimeste suhted oma pereliikmetega halvemas seisus ning Eestis elavatel täiskasvanutel on vähem inimesi, kellelt vajadusel tuge ja nõu saada. Perede heaolu koha pealt on kõige olulisemad nende omavahelised suhted ning neid ümbritsevad formaalsed ja mitteformaalsed võrgustikud. Perekond on üks süsteem, kus iga pereliikme käitumine avaldab mõju teistes pereliikmetes. Enamus lapsevanemaid tunneb oma lastest rõõmu, kuid positiivseid tundeid varjutavad üsna tihti stress või masendus. Vanemad vajavad tuge ning olukord võib päädida tundega, et lapsevanemaks olemise roll käib üle jõu. Siiani peab teatud hulk lapsevanemaid lapse füüsilist karistamist aktsepteeritavaks kasvatusmeetodiks. Kehalisel karistamisel on lapsele äärmiselt negatiivne mõju ja toob endaga kaasa vaimse tervise probleeme. Vaja on tõsta ühiskonna teadlikkust ning pakkuda vanematele võimalusi alternatiivsete distsipliini meetodite omandamiseks.

Käitumisprobleemid lapseas viitavad selgelt oluliselt suurtematele tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusteenuste kasutamisega seotud kuludele. Esmatasandil rakendatud ennetustegevuste abil on võimalik aga kokkuvõttes kulusid kokku hoida. Parim viis esmatasandi universaalses ennetuses on toetada lapsevanemaid läbi vanemahariduse. Hetkel on pered toetatud läbi erinevate toetuste ja teenuste, kuid nende kättesaadavus on ebahütlane nii mahu kui võimekuse poolest.

Uuringu läbiviimiseks kasutas autor kvantitatiivset uurimismeetodit ning sihtrühmaks olid kõikides Elva valla lasteaedades ja lastehoidudes käivate laste vanemad (n=1437). Andmeid koguti läbi anonüümse ja elektrooniliselt täidetava küsimustiku ning kokku laekus 120 lõpuni täidetud ankeeti.

Uuringu tulemustest selgus, et vanemate rahulolu oma eluga 10-palli skaalal oli 6,8. Märkata võis seost eluga rahulolu ja majandusliku toimetuleku vahel, mille korral laste arvu kasvades rahulolu ja hinnang toimetulekule vähenesid. Lapsevanemad hindasid oma

suhteid lastega valdavalt heaks või väga heaks, kuid esines probleemseid suhteid vanema ja tema partneri vahel. Uuringust selgus, et lapsevanemate ümber olev tugivõrgustik kellelt nõu või tuge saada on pigem vähene. Suur osa lapsevanematest või nende partneritest on pidanud viimase aasta jooksul viibima töö tõttu kodust eemal ja pooltel juhtudel selgus, et see on nende suhteid perekonnas negatiivselt mõjutanud. Märkimisväärselt on kasvanud vanemate vajadus saada aega iseendale, samuti on hüppeliselt kasvanud nende lapsevanemate hulk, kes on tundnud aasta jooksul stressi või masendust.

Leidis kinnitust, et kõige levinumaks distsiplineerimise viisiks on lapse julgustamine õigesti käituma, väga levinud on ka selgitamine, keelamine, pahandamine ja reeglite meelde tuletamine. Võrreldes varasemaga on vähenenud väga suurel määral nende lapsevanemate hulk, kes peavad füüsilist karistamist teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks kasvatusmeetodiks. Lisaks selgus uuringu käigus, et olenemata hoiakute muutumisest, ei ole muutunud vanemate käitumine. Pigem võis mõnevõrra täheldada tutistamise ja laksu andmise sageduse kasvu. Üks kolmandik lapsevanematest on vähemalt korra oma elus käinud mõnel vanemlust toetaval loengul või koolitusel ning lisaks loetakse lapse kasvamise või arenguga seotud kirjandust.

Antud lõputöö põhjal ei saa teha üldistatavaid järeldusi kogu sihtgrupis olevate Elva valla lapsevanemate kohta. Ühe tulemusena selgus, et lapsevanemate ümber olev tugivõrgustik nõu ja toe saamiseks on ebapiisav. Sellest tulenevalt näeb autor vajadust täiendavalt uurida, millised tugivõrgustikud ja ressursid on Elva vallas olemas ning milliste tugivõrgustike loomine aitaks veel paremini lapsevanemaid toetada.

VIIDATUD ALLIKAD

- Abuladze, L., Märtsin, M., & Nahkur, O. (2023). Peresuhted ning pereliikmete hinnang oma vaimsele tervisele ja heaolule. M. Sisask (toim), *Eesti inimarengu aruanne 2023. Vaimne tervis ja heaolu* (lk 173–185). SA Eesti Koostöö Kogu. <https://doi.org/10.58009/aere-perennius0043>
- Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K., & Aaben, L. (2018). *Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne*. Poliitikauuringute Keskus Praxis. <https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2017/11/Lapsed-vanemad-aruanne.pdf>
- Askarzai, W., & Unhelkar, B. (2017). Research Methodologies: An Extensive Overview. *International Journal of Science and Research Methodology*, 6(4), 21–42. https://ijsrm.humanjournals.com/wp-content/uploads/2017/07/3.Dr_-Walied-ASKARZAI-Bhuvan-Unhelkar.pdf
- Ball, H. L. (2019). Conducting Online Surveys. *Journal of Human Lactation* 35(3), 413–417. <https://doi.org/10.1177/0890334419848734>
- Barth, R. P., & Liggett-Creel, K. (2014). Common components of parenting programs for children birth to eight years of age involved with child welfare services. *Children and Youth Services Review*, 40, 6–12 . <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.02.004>
- Beilmann, M., Otstavel, S., Kõiv, K., & Paabort, H. (2022). NEET-staatuses noored teenuste ja programmide võrgusilmas: kuidas paremini toetada mitteõppivaid ja -töötavaid noori? *Sotsiaaltöö*, (4), 81–93.
- Bergström, P. C., Soome, P., & Tikerpuu, A. (2014). *Laste ja noorte valdkondadeülese tugisüsteemi väljaarendamise lähtealused*. Sotsiaalministeerium. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Riskilaste_programm/tugisusteemi_lahtealused_tervikodikumment.pdf
- Caroleo, F. E., Rocca, A., Mazzocchi, P., & Quintano, C. (2020). Being NEET in Europe Before and After the Economic Crisis: An Analysis of the Micro and Macro

- Determinants. *Social Indicators Research*, 149, 991–1024.
<https://doi.org/10.1007/s11205-020-02270-6>
- Civitta. (2016). *Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ mõjuvaldkondade ning kulude ja tulude analüüs*. <https://www.tai.ee/et/valjaanded/vanemlusprogrammi-imelised-aastad-mojuvaldkondade-ning-kulude-ja-tulude-analuus>
- DuRivage, N., Keyes, K., Leray, E., Pez, O., Bitfoi, A., Koç, C., Goelitz, D., Kuijpers, R., Lesinskiene, S., Mihova, Z., Otten, R., Fermanian, C., & Kovess-Masfety, V. (2015). Parental use of corporal punishment in Europe: intersection between public health and policy. *PLoS ONE*, 10(2), Article e0118059.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118059>
- Elvas alustab tööd ennetus- ja peretöökeskus Perepesa. (2022, 24. oktoober). *Lõunaeestlane*. <https://lounaeestlane.ee/elvas-alustab-tood-ennetus-ja-peretookeskus-perepesa/>
- Elva Perepesa. (s. a.). *Teenused*. <https://www.perepesa.ee/elva-perepesa#teenused>
- Elva vald. (2023). *Elva valla arengukava 2024–2030 ja eelarvestrateegia 2024–2027*. https://www.riigiteataja.ee/aktivilisa/4031/0202/3004/Lisa1_AK_2023_uus.pdf#
- Elva Vallavalitsus. (s. a.). *Laps ja pere*. <https://www.elva.ee/teenused/laps-ja-pere>
- Elva Vallavalitsus. (2022). *Elva Vallavalitsuse 2022. aasta konsolideerimisgrupi majandusaasta aruanne*. <https://www.elva.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Elva%20vallavalitsuse%202022.%20aasta%20konsolideerimisgrupi%20majandusaasta%20aruanne.pdf>
- Ester, J., Haugas, S., Allemann, M., Haan, E., Kender, E., Teidla-Kunitsõn, G., & Mürk, A. (2023). *Vaimse tervise ja hariduse valdkonna probleemid ning lahendused*. Mõttekoda Praxis. <https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2023/08/Vaimse-tervise-ja-hariduse-valdkonna-probleemid-ning-lahendused.-lopparuanne.pdf>
- Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 1337–1345. <https://doi.org/10.1097/00004583-200111000-00015>
- Griffel, L., (2021). *Isaks saamisega kaasnev depressioon, selle mõju vanemlusele ja lapse arengule* [Lõputöö, Tallinna Tervishoiu Kõrgkool]. DSpace. http://dspace.ttk.ee:8080/bitstream/handle/123456789/142/%C3%84_Griffel.pdf

- Guarte, J. M., & Barrios, E. B. (2006). Estimation under purposive sampling., *Communications in Statistics – Simulation and Computation*, 35(2), 277–284. <https://doi.org/10.1080/03610910600591610>
- Haridussilm. (2024, 8. veebruar). *Tasemeharidus*. <https://www.haridussilm.ee/ee/tasemeharidus/oppetasemed/alusharidus/lapsed-ja-lasteaiad>
- Hirvlaan, M., & Könnusaar, T. (2016). *Põlvkondadeülene pereteraapia*. Väike Vanker.
- Johnston, C., & Mash, E. J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 167–175.
- Justiitsministeerium. (s. a.). *Perevägivald ja ahistamine*. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/>
- Keskonnaministeerium. (2005). *Eesti säästva arengu riiklik strateegia "Säästev Eesti 21"*. <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:7826>
- Krys, K., Capaldi, C. A., Zelenski J. M., Park, J., Nader, M., Kocimska-Zych, A., Kwiatkowska, A., Michalski, P., & Uchida, Y., (2021). Family well-being is valued more than personal well-being: A four-country study. *Current Psychology*, 40, 3332–3343. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00249-2>
- Lansford, J. E., Cappa, C., Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Deater-Deckard, K., Bradley, R.H. (2017). Change over time in parents' beliefs about and reported use of corporal punishment in eight countries with and without legal bans. *Child Abuse & Neglect*, 71(9), 44–55. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.10.016>
- Lasteabi. (s. a.). *Pöördumised aastatel 2019–2023*. <https://www.lasteabi.ee/et/2023a-statistika>
- Lastekaitseeadus. (2014). *Riigi Teataja I*, 06.12.2014, 1; *Riigi Teataja I*, 01.04.2023, 30. <https://www.riigiteataja.ee/akt/1LasteKS>
- MaCorr Research (n.d.). *Sample Size Calculator*. <https://www.macorr.com/sample-size-calculator.htm>
- Margolis, R., & Myrskylä, M. (2013). Family, money, and health: Regional differences in the determinants of life satisfaction over the life course. *Advances in Life Course Research*, 18(2), 115–126. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2013.01.001>

- Morris, A. S., Criss, M. M., Silk, J. S., & Houlberg, B. J. (2017). The Impact of Parenting on Emotion Regulation During Childhood and Adolescence. *Child Development Perspectives, 11*(4), 233–238. <https://doi.org/10.1111/cdep.12238>
- Nahkur, O., & Kutsar, D. (2022). Family type differences in children's satisfaction with people they live with and perceptions about their (step)parents' parenting practices. *Social Sciences, 11*(5), Article 223. <https://doi.org/10.3390/socsci11050223>
- Pallini, S., Baiocco, R., Schneider, B. H., Madigan, S., & Atkinson, L. (2014). Early child–parent attachment and peer relations: A meta-analysis of recent research. *Journal of Family Psychology, 28*(1), 118–123. <https://doi.org/10.1037/a0035736>
- Patzig, K., (2022). Perepesa toetab laste ja perede heaolu. *Sotsiaaltöö, (3)*, 36–40,
- Ruggeri, K., Garcia-Garzon, E., Maguire, Á., Matz, S., & Huppert, F. A. (2020). Well-being is more than happiness and life satisfaction: a multidimensional analysis of 21 countries. *Health and Quality of Life Outcomes, 18*, Article 192. <https://doi.org/10.1186/s12955-020-01423-y>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Rygaard, N. P. (2014). *Kiindumushäirega laps*. MTÜ Igale Lapsele Pere.
- Saarsen, K. (2019). *Sotsiaalteenuste korraldamine eri tüüpi kohalikes omavalitsustes* [Magistritöö, Tartu Ülikool, Pärnu kolledž]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/65306>
- Savage, J. (2014). The association between attachment, parental bonds and physically aggressive and violent behavior: A comprehensive review. *Aggression and Violent Behavior, 19*(2), 164–178. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.02.004>
- Siseministerium. (2021). *Eesti valdkondadeülese ennetuse kontseptsioon*. <https://www.siseministerium.ee/media/692/download>
- Soo, K., & Kutsar, D. (2020). *Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8–12-aastaste laste subjektiivsest heaolust*. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.
- Sotsiaalhoolekandeline abi andmise kord Elva vallas. (2017). *Riigi Teataja IV*, 29.12.2017, 59; *Riigi Teataja IV*, 26.05.2023, 59. <https://www.riigiteataja.ee/akt/426052023059>

- Sotsiaalministeerium. (2020). *Vaimse tervise roheline raamat*.
https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/vaimse_tervise_roheline_raamat_0.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2023a). *Heaolu arengukava 2023–2030*.
<https://www.sm.ee/media/2900/download>
- Sotsiaalministeerium. (2023b). *Heaolu arengukava 2023–2030 lisa*.
<https://www.sm.ee/media/2899/download>
- Statistikaamet. (2023a, 15. juuni). *LEV16: laste enesetapud vanuse ja soo järgi* [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__laste-heaolu/LEV16
- Statistikaamet. (2023b, 22. november). *LEV13: vaesuses ja materiaalses ilmajäätuses elavad lapsed vanuse ja soo järgi* [andmebaas].
https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__laste-heaolu/LEV13
- Statistikaamet. (2024, 19. aprill). *LES39: 15–34-aastased mittetöötavad noored, kes ei õpi ega osale koolitusel (neet-noored) vanuserühma ja isikute rühma (sugu, rahvus, haridustase jm) järgi* [andmebaas].
https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__sotsiaalne-terjutus-laekeni-indikaatorid__vaesus-ja-ebaverdsus/LES39
- Sundsbo, A. O. (2018a). Parenting Support in Europe's North: How Is It Understood and Evaluated in Research? *Social Policy and Society*, 17(3), 431–441.
<https://doi.org/10.1017/S1474746418000027>
- Sundsbo, A. O. (2018b) Universal Parenting Support in Norway – An Unfulfilled Promise. *Social Policy and Society*, 17(3), 503–517.
<https://doi.org/10.1017/S1474746417000586>
- Suurväli, S. (2020). *Eesti lastekaitsepoliitika riskitingimustes olevate peredele pakutavate teenuste ja sekkumisviiside kaardistus ning analüüs* [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Johan Skytte poliitikauuringute instituut]. DSpace.
<http://hdl.handle.net/10062/67690>
- Trummal, A. (2016). *Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ piloteerimise põhitulemused III ja IV etapi koolitused*. Tervise Arengu Instituut.
<https://tai.ee/et/valjaanded/vanemlusprogrammi-imelised-aastad-piloteerimise-pohitulemused-iii-ja-iv-etapi-koolitused>

- Trummal, A. (2017). *2–12-aastaste laste vanemate tajutud kompetentsus ja käitumisraskuste esinemine lastel, Uuringu raport*. Tervise Arengu Instituut. https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-03/149665928820_Lastevanemate%20uuringu%20raport_05.2017.pdf
- Trummal, A. (2022). *Avaliku sektori esindajate hinnangud vanemluse valdkonnale*. Tervise Arengu Instituut. https://www.tai.ee/sites/default/files/2022-02/Avaliku%20sektori%20esindajate%20hinnangud%20vanemluse%20valdkonnale_01.2022.pdf
- Vabariigi Valitsus. (2021). „*Eesti 2035*“. <https://valitsus.ee/media/4022/download>
- Vabariigi Valitsus. (2022). „*Eesti 2035: Vabariigi Valitsuse tegevuskava*“. <https://valitsus.ee/media/4771/download>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>
- Western, M., & Tomaszewski, W. (2016). Subjective Wellbeing, Objective Wellbeing and Inequality in Australia. *PLoS ONE*, *11*(10), Article e0163345. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0163345>

Lisa 1. Ankeetküsitlus Elva valla eelkooliealiste laste vanematele

Tere, hea lapsevanem!

Olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse eriala üliõpilane. Minu lõputöö eesmärk on uurida Elva valla lapsevanemate heaolu, vanemlikke oskusi ning ootusi vanemahariduse pakkumisel. Uuringusse on kaasatud Elva valla lasteaedades käivate laste vanemad. Uuringus osalemine on anonüümne ja andmeid analüüsitakse ainult antud lõputöö raames. Iga lapsevanema panus uuringu läbi viimisel on väga oluline. Antud küsitluse tulemusena tehakse vajadusel ettepanekud vanemate toetamiseks ning vanemlust toetavate teenuste planeerimiseks.

Küsimustiku täitmiseks kulub hinnanguliselt 10–12 minutit. Küsimuste korral palun kirjuta mulle tee.lemyller@gmail.com Suur tänu koostöö ja panustamise eest!

Taustaküsimused. Valige üks järgnevatest vastustest

1. Sugu* (Anniste *et al.*, 2018, lk 6)

- Naine
- Mees

2. Teie vanus*

- <18
- 18–25
- 26–33
- 34–41
- 42–49
- 50–57
- >57

3. Laste arv perekonnas*

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5 ja rohkem

4. Palun hinnake enda eluga rahulolu viimase poole aasta jooksul.* 1 tähendab, et Te ei ole üldse rahul, ning 10 tähendab, et olete väga rahul. (Ruggeri *et al.*, 2020)

Lisa 1 järg

Ei ole üldse rahul 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Olen väga rahul

5. Milliseks hindate oma perekonna majanduslikku toimetulekut?*

(Sotsiaalministeerium, 2023a, lk 8; Suurväli, 2020, lk 30-31)

- Väga heaks, tuleme väga hästi toime
- Heaks, tuleme üsna hästi toime
- Rahuldavaks, saame hakkama, aga võiks parem olla
- Halvaks, tuleme enamvähem otsotsaga kokku
- Väga halvaks, ei tule üldse toime

6. Milliseks hindate järgnevaid Eestis makstavaid toetusi ja hüvitisi?*

(Sotsiaalministeerium, 2023a, lk 8; Suurväli, 2020, lk 30-31)

	Väga heaks	Heaks	Rahuldavaks	Halvaks	Väga halvaks	Ei oska öelda
Vanemahüvitis						
Emapuhkus						
Isapuhkus						
Lapsepuhkus						
Lapsetoetus						
Sünnitoetus						
Lasterikka pere toetus						
Üksikvanema lapse toetus						

7. Kas soovite veel midagi hüvitiste ja toetuste kohta lisada?

8. Kuidas olete üldiselt rahul kohaliku omavalitsuse poolt peredele pakutavate toetavate teenustega (näiteks lapsehoiuteenus, lapse tugiisikuteenus ja teised täiendavad vajaduspõhised sotsiaalteenused).* *Täiendavad vajaduspõhised sotsiaalteenused on psühholoogi nõustamisteenus, perenõustamisteenus, perelepitusteenus, kriisiabi sh laste leinalaagris osalemine, tugirühmades ja tugiprogrammides osalemine, toiduabi jt.* (Sotsiaalministeerium, 2023a, lk 8)

- Väga rahul

Lisa 1 järg

- Rahul
- Pigem ei ole rahul
- Pole üldse rahul
- Ei oska öelda

9. Kui vastasite eelnevale küsimusele „Pigem ei ole rahul“ või „Pole üldse rahul“, siis palun soovi korral põhjendage, mis tekitab Teis rahulolematust?

10. Milliseks hindate perekonnas omavahelisi suhteid?* (Hirvlaan & Kõnnusaar, 2016, lk 21)

	Väga heaks	Heaks	Rahulda vaks	Halvaks	Väga halvaks	Ei oska öelda
Enda ja lapse/laste vahel						
Enda ja partneri vahel						
Partneri ja lapse/laste vahel						

11. Kuivõrd nõustute antud väidetega?*

	Täiesti nõus	Pigem nõus	Nii ja naa	Pigem ei olen nõus	Ei ole üldse nõus
Pere heaolu on tähtsam kui isiklik heaolu (Krys <i>et al.</i> , 2019, lk 3340).					
Eestis on hästi korraldatud vanemahüvitise süsteem (Sotsiaalministeerium, 2023b, lk 7)					

12. Kas Te ise või Teie partner peab viibima oma töö tõttu kodust kaugemal?* (nii Eesti siseselt või väljaspool Eestit) (Soo & Kutsar, 2020, lk 30)

- Pidevalt
- Sageli
- Vahetevahel
- Harva
- Väga harva
- Mitte kunagi
- Ei soovi vastata

Lisa 1 järg

13. Kui vastasite eelnevale küsimusele „Pidevalt“, „Sageli“ või „Vahetevahel“, siis palun hinnake kas töö tõttu kodust kaugemal viibimine on mõjutanud Teie perekonna heaolu ja omavahelisi suhteid?* (Soo, 2020, lk 30)

- On mõjutanud negatiivselt
- Pigem on mõjutanud negatiivselt
- Ei ole mõjutanud
- Pigem on mõjutanud positiivselt
- On mõjutanud positiivselt

14. Kui sageli olete viimase aasta jooksul lapsevanemana kogunud järgnevaid olukordi?* (Anniste *et al.*, 2018, lk 5)

	Pidevalt	Mitu korda	Paar korda	Ühe korra	Mitte kunagi
Tundnud, et vajate lapsevanemana nõu ja abi, ent ei tea, kuhu või kelle poole pöörduda					
Tundnud, et vajate lapsevanemana nõu ja abi, kuid ei söanda kellegi poole pöörduda					
Tundnud, et vajate lapsevanemana nõu ja abi ning olete pöördunud abi saamiseks mõne spetsialisti poole					

15. Kui sageli olete lapsevanemana tundnud viimase aasta jooksul järgnevaid tundeid?* (Anniste *et al.*, 2018, lk 6)

	Pidevalt	Sageli	Vahetevahel	Harva	Väga harva	Mitte kunagi
Stressi ja/või masendust						
Tundnud, et lapsevanemaks olemise roll käib üle jõu						
Tundnud, et vajaksite rohkem aega iseendale						
Tundnud, et vajaksite kellegi abi ja tuge						
Rahulolu oma pereeluga						
Rõõmistanud oma laste üle						

Lisa 1 järg

16. Kuivõrd olete nõus järgmiste väidetega, mis puudutavad Teie ümber olevaid inimesi, kellelt võiks abi ja toetust saada.* (Abuladze *et al.*, 2023, lk 173)

	Olen täiesti nõus	Olen pigem nõus	Nii ja naa	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
Minu ümber on inimesed, kellelt saan abi või toetust vaimset tervist puudutavates küsimustes					
Minu ümber on inimesed, kellelt saan abi või toetust laste kasvatamisega seotud küsimustes					
Minu ümber on inimesed, kellelt saan abi või toetust paarisuhtega seotud küsimustes					

17. Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega? Siin ja järgmises küsimuses peetakse füüsilise karistamise all silmas kasvatuslikul eesmärgil löömist, tutistamist, näpistamist või mis tahes muul viisil valu või ebameeldivuse tekitamist. (Anniste *et al.*, 2018, lk 5)

	Olen täiesti nõus	Olen pigem nõus	Nii ja naa	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
Iga lapsevanem peab ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada					
Iga lapsevanem peab ise oma laste kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema					
Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine vajalik ja mõistetav kasvatusmeetod					
Laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod					

18. Kas Teid on lapsepõlves füüsiliselt karistatud?*

Lisa 1 Järg

- Pidevalt
- Sageli
- Vahetevahel
- Harva
- Väga harva
- Mitte kunagi
- Ei soovi vastata

19. Palun mõelge viimasele aastale. Kui sageli olete olukorras, kui Teie laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu soovite, teinud järgnevat?*

(Anniste *et al.*, 2018, lk 5)

	Pidevalt	Sageli	Vahetevahel	Harva	Mitte kunagi	Ei soovi vastata
Lapsega pahandanud						
Keelanud ja öelnud, et laps nii ei käituks						
Julgustanud last õigesti käituma						
Saatnud lapse nurka või mõnda eraldatud kohta oma tegude üle järele mõtlema						
Ähvardanud või hirmutanud last vitsa, rihma või laksuga						
Andnud vitsa, rihma või laksu						
Tutistanud						
Keelanud ära mõne asja (näiteks, arvuti, televiisori, maiustused, taskuraha või midagi muud, mis lapsele meeldib ja on oluline)						
Väljendanud pettumust lapse suhtes						
Tuletanud lapsele reegleid meelde						
Selgitanud, miks lapse käitumine ei olnud õige						
Karistuseks ei ole lapsele tähelepanu pööranud ega temaga rääkinud						
Ei ole midagi teinud, laps nagunii ei kuula mind						

20. Kui eelpool küsimuses sõnastatud variandid Teie käitumist ei iseloomustanud, siis palun kirjeldage, kuidas käitute, kui laps ei kuula sõna või ei käitu soovitud.

Lisa 1 järg

21. Milliseks hindate oma teadmisi järgnevates lapse kasvatamisega seotud valdkondades?* (Anniste *et al.*, 2018, lk 6)

	Väga heaks	Heaks	Rahuldavaks	Halvaks	Väga halvaks
Lapse tervise ja tervisliku eluviisiga seonduv					
Lapse areng (füüsiline, emotsionaalne, sotsiaalne)					
Konfliktide lahendamine pereliikmete vahel					
Jonniva lapse rahustamine					
Lapse korralekutsumine					
Laste internetiohutus					

22. Kas olete lapse ootuse ajal või peale seda ...* (Lansford *et al.*, 2017, lk 54 ja Barth & Liggett-Creel, 2014, lk 9)

	Pidevalt	Sageli	Vahete- vahel	Harva	Väga harva	Mitte kunagi
Käinud vanemlust toetavatel koolitustel/loengutel						
Lugenud lapse kasvatamise ja arenguga seotud kirjandust						
Jälginud vanemlusega tegelevate suunamudijate või ekspertide meediakanaleid						

Lisa 1 järg

23. Kas olete kuulnud?*

 (Tervise Arengu Instituut, 2023, lk 6–7)

	Jah, olen koolitusel osalenud	Olen kuulnud, tean millega tegu, aga pole osalenud	Olen kuulnud ja tean sellest natuke	Olen kuulnud, aga ei tea selle sisu	Mitte kunagi
Vanemlusprogrammist „Imelised aastad“					
Suhtlemiskoolitusest „Gordoni Perekool“					

24. Kas olete kuulnud kogukondlikust vanemahariduskeskusest Perepesa?*

 (Ester *et al.*, 2023, lk 63)

- Jah, olen külastanud või käinud nende poolt pakutavatel teenustel
- Olen kuulnud, tean mis see on, aga pole külastanud
- Olen kuulnud ja tean sellest natuke
- Olen kuulnud, aga ei tea selle sisu
- Mitte kunagi

25. Kujutlege, et sooviksite osaleda mõnel vanemlust toetaval koolitusel või loengul. Milline asukoht neist oleks Teie sobivam?*

	Sobib hästi	Pigem sobib	Nii ja naa	Pigem ei sobi	Ei sobi üldse	Ei oska vastata
Lapse lasteaed						
Lähim kogukonnakeskus/kultuurimaja						
Elva Perepesa						
Sooviksin osaleda veebi vahendusel						
Mõni muu Elva linnas või vallas asuv koht						

26. Kui Teile sobiks „Mõni muu Elva linnas või vallas asuv koht“, siis palun soovi korral täpsustage.

27. Millised loengute/koolituste teemad võiksid Teid kõnetada?*

- Lapsevanemate paarisuhe
- Lapse emotsionaalne areng
- Lapse aju areng

Lisa 1 järg

- Uni
- Nutiseadmed
- Laste esmaabi
- Üksikvanemlus
- Tervislik toitumine
- Konfliktide lahendamine
- Laste füüsiline areng
- Tervist toetav käitumine
- Lapse erinevad arenguetapid
- Lastehaigused
- Ei kõneta üksi neist
- Muu:

28. Kui sooviksite käia vanemlust toetavatel koolitustel, loengutel või muul sarnasel tegevusel, kas vajaksite samaaegselt korraldaja poolset lapsehoiu võimalust?*

- Jah, mul puuduvad lähivõrgustikus inimesed, kes saaks mu last/lapsi vaadata
- Pigem jah, mul võib võimalust vahetevahel vaja minna
- Pigem ei, arvan, et saame hakkama
- Ei, mul on olemas lähivõrgustikus inimesed, kes saavad mu last/lapsi vaadata
- Ei oska vastata

29. Kui palju oleksite nõus vanemlust toetavate koolituste eest tasuma?*

- Olenevalt koolitusest üle 50 euro
- Olenevalt koolitusest kuni 50 eurot
- Olenevalt koolitusest kuni 25 eurot
- Olenevalt koolitusest kuni 10 eurot
- Olenevalt koolitusest kuni 5 eurot
- Ei ole nõus tasuma

30. Milline aeg oleks Teile kõige sobilikum erinevatest vanemlust toetavatest koolitustest, loengutest või muust sarnasest tegevusest osa võtmiseks?*

	Sobib hästi	Pigem sobib	Nii ja naa	Pigem ei sobi	Ei sobi üldse	Ei oska vastata
Töönädala esimestel päevadel						
Töönädala keskel						
Töönädala viimastel päevadel						
Nädalavahetusel						

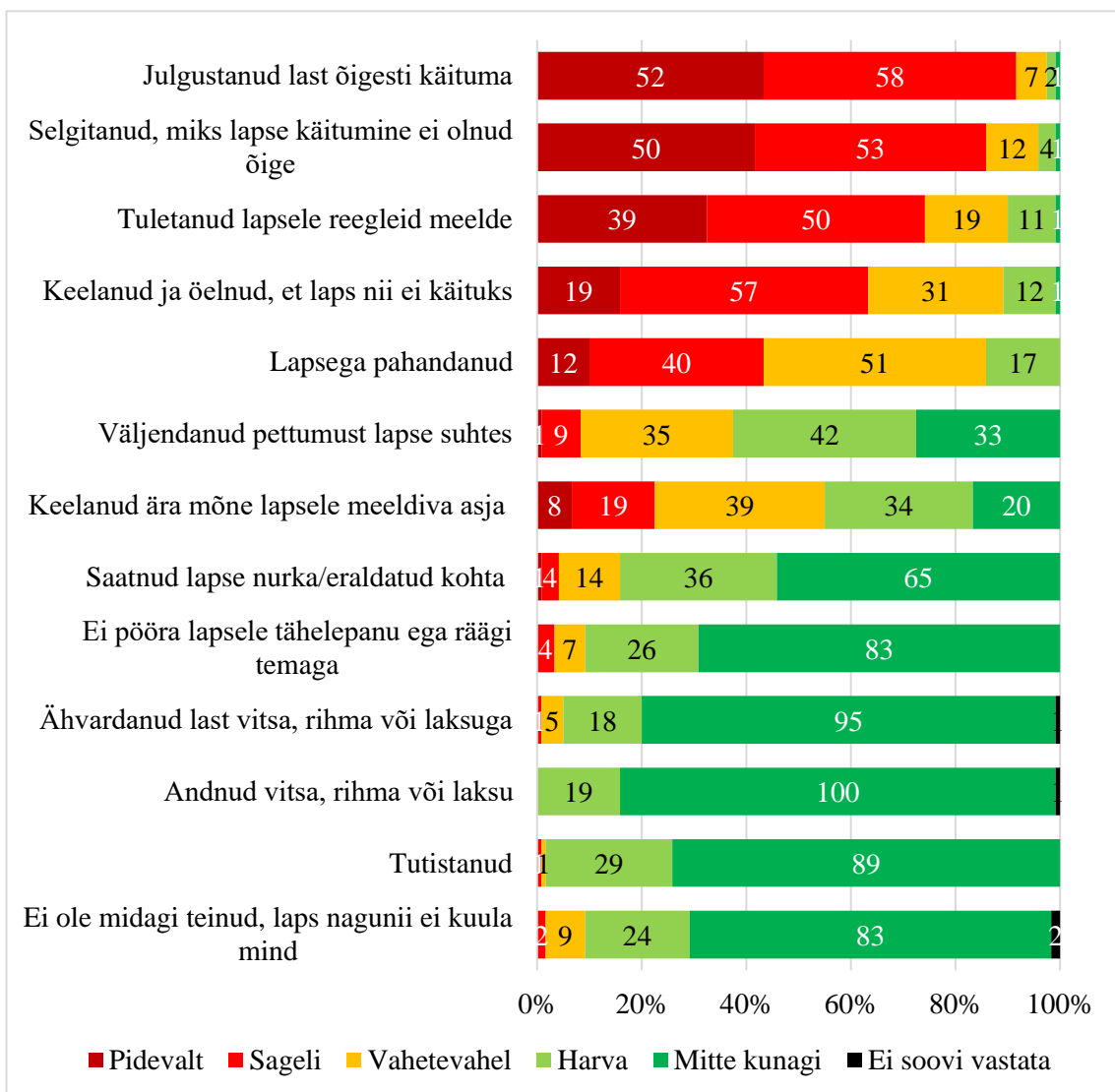
Lisa 1 järg

31. Millised on Teie jaoks vanemlusega seotud koolitustel, loengutel või muul sarnasel tegevusel osalemist takistavad tegurid?*

	Olen täiesti nõus	Olen pigem nõus	Nii ja naa	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus	Ei oska vastata
Pole last kellegi hoolde jätta						
Väsimus, pole selleks jaksu						
Keeruline leida selle jaoks aega						
Tasuliste koolituste puhul koolituse maksumus						
Ei usu, et neist võiks abi olla						
Mul puudub nende kohta info						

Suur tänu Teile panustamise eest!

Lisa 2. Lapsevanemate poolt aasta jooksul kasutatud meetodid olukorras, kus laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu vanem soovib.

SUMMARY

THE WELL-BEING OF PARENTS WITH PRESCHOOL AGED CHILDREN AND THEIR ATTITUDE TOWARDS PARENTAL EDUCATION IN ELVA PARISH

Teele Kravtšenko

Well-targeted interventions to prevent, mitigate, and resolve early behavioral problems in children are more effective and less costly to society than dealing with later consequences (Civitta, 2016, p. 5). There is a lack of parental education and support for the coping of parents of different ages (Ministry of Social Affairs, 2023b, pp. 7–8). This was also confirmed by Trummal (2022, pp. 11–12) who pointed out the need to change basic attitudes as well as normalize and make accessible parental education. To prevent problems in the future, the focus should be on prevention, but many do not understand the necessity of it. This thesis examines the insufficient provision of preventive work and parental education in supporting the coping and parenting skills of families with children.

The aim of this thesis is to investigate how parents of preschool-aged children in Elva parish assess their family's well-being and parenting skills. If necessary, suggestions will be made to the social and health department of the Elva municipal government for improvements in planning parenting support services.

In support of this research, the study aims to answer three key questions:

- How do parents assess their parenting skills and family well-being?
- What are the challenges of parenting?
- What are parents' needs and expectations for parenting support services?

The family relationships of Estonian people are worse compared to those in other European countries. Adults living in Estonia have fewer close relations to rely on for support and advice. The most important factors for the well-being of families are their

relationships and the formal and informal networks that surround them. A family is a single system where the behavior of each family member impacts other family members.

Many parents experience happiness with their children, but this joy is often overshadowed by stress or depression. Parents require support, and challenging circumstances can lead to a feeling of being overwhelmed by the responsibilities of parenting. Unfortunately, some parents still view physical punishment as an acceptable form of discipline when raising their children. However, corporal punishment has extremely negative effects on a child's mental health. It's crucial to raise awareness in society and provide parents with opportunities to learn alternative discipline methods.

Behavioral problems in childhood are linked to higher costs for health, social, and educational services. However, implementing preventive activities at the primary level can ultimately save costs. The most effective form of primary universal prevention is to provide support to parents through parent education. Currently, families receive support through various subsidies and services, but their availability varies in terms of volume and capacity.

A quantitative study was conducted to understand the thoughts of parents of preschool children in Elva municipality about their family's well-being and parenting skills. The study targeted parents of children attending kindergartens and childcare centers within the municipality (n=1437). Data was collected through an anonymous electronic questionnaire, and a total of 120 completed questionnaires were received. The author used the JASP program to analyze the quantitative data. Descriptive statistics were employed to organize and provide an overview of the information obtained from the survey, and the data was presented in the form of tables and graphs.

The research conducted for the thesis successfully addressed the research questions. On a 10-point scale, parents rated their life satisfaction as an average of 6.8 points and placed greater value on their family's well-being than their personal well-being. Most families are coping economically, and their relationships with their children are considered good. Parents rated their knowledge in areas related to child health, healthy lifestyles, and child development as the best.

The main challenges associated with parenting include the need for more personal time, as well as the need for help and support. Parents also mentioned feelings of stress and depression. Additionally, it was found that the support network available to parents for advice and support is insufficient, and the use of physical punishment as a method of discipline has not decreased.

The primary need and expectation for parenting support services is the provision of childcare by the educator. Parents also want training on topics such as children's emotional development, conflict resolution, child brain development, and parental relationships.

Based on this research, the author proposes the following to the social and health department of the municipality of Elva:

- ensure the consistent provision of parent education programs, keeping in mind the principles of universal prevention;
- encourage opportunities for the creation of a close network of parents, for example through community activities for families with children;
- when offering trainings and parent education, consider the topics that resonated with parents in the survey;
- if possible, ensure that the training provider offers childcare for the parents during the training.

Based on this thesis, it is not possible to draw generic conclusions about all the parents of Elva parish in the target group because the sample (n=120) was not representative, despite the author's comprehensive efforts to reach the parents. One finding indicates that the support network for parents in need of advice and support is inadequate. Therefore, further investigation is needed to identify the existing support networks and resources within the municipality and determine which additional support networks could better assist parents.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Teele Kravtšenko,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Elva valla eelkooliealiste laste lapsevanemate heaolu ning hoiakud vanemahariduse suhtes, mille juhendaja on Anne Rähn, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Teele Kravtšenko
17.05.2024